

T.C.
KADIR HAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE KÜRESELLEŞME YÜKSEK LİSANS
PROGRAMI

**OTORİTER REJİMLERDE KARİZMATİK MEŞRUIYET:
NASIR DÖNEMİ MİSİR ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

GÜNER GAMZE KİREMITÇİ

İstanbul, 2012

T.C.
KADIR HAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE KÜRESELLEŞME YÜKSEK LİSANS
PROGRAMI

**OTORİTER REJİMLERDE KARİZMATİK MEŞRUIYET:
NASIR DÖNEMİ MİSİR ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

GÜNER GAMZE KİREMİTÇİ

Danışman: YRD. DOÇ. DR. EMRE İŞERİ

İstanbul, 2012

ÖNSÖZ

Üzerimde emeği ve bilgisi olan tüm hocalarıma, tez komunun seçimi sırasında bana yol gösteren ve hazırladığım bu çalışma süresince bilgi ve deneyimi ile çalışmama destek veren tez danışmanım, değerli hocam Sn. Yrd. Doç. Dr. Emre İşeri'ye teşekkür ederim.

Her kararında beni destekleyen, maddi ve manevi yardımlarını esirgemeyen sevgili aileme sonsuz teşekkürler...

G.GAMZE KİREMITÇİ

ÖZET

Otoriter ve kişiselleşmiş iktidarlara sahip Ortadoğu devletleri, demokratik değerlerin yayıldığı bir dünyada, sorunlar yaşamaktadır. Arap halkları daha demokratik, adil ve dürüst hükümetler için mücadele etmektedir. Ortadoğu'da yaşanan sorunların çözümü, bölgedeki yeni düzenin nasıl kurulacağı, meşruiyet sorununun nasıl ve hangi aktörlerle aşılacağı önemli bir noktadır.

Çalışmada Mısır'da Nasır dönemi işlenmiştir. Nasır'ın meşruiyetini nasıl sağladığı ve nasıl kaybettiği sorusuna, Weber'in karizmatik liderlik kavramı ışık tutmuştur. Arap birliği projesinin önderi olması ve devlet kaynaklarının millileştirilmesi ile karizmatik lider haline gelen Nasır çalışmanın hareket noktasıdır. Çalışmada ilk önce meşruiyetin kaynakları ve otoriter rejimler konusu detaylandırılmıştır. Daha sonra ise Nasır'ın Arap dünyasında nasıl lider olduğu, liderlik vasfı ve meşruiyetini nasıl kaybettiği dönemin siyasi gelişmeleri bağlamında incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Otorite, Meşruiyet, Karizmatik Liderlik, Mısır, Cemal Abdül Nasır Hüseyin

ABSTRACT

Having authoritative and monarchic rulership Middle - East countries live in a world in which democratic values spread. Arabian populace is struggling to get much more democratic, fare and honest rules. The resolution of the problems happening now in Middle -East, how to set up a new order, how to solve constitutionalism problem and with which leader are the important ones.

In this thesis, Nasır dominance in Egypt is assessed. The charismatic leadership concept of Weber offers and insight into how Nasır proceeded constitutionalism and how he lost it. After nationalization of state assets, Nasır became a charismatic leader with his a leading role in Arabic. That is the start point of the work. In this thesis, the issuse of resources of constitutionalism and authoritative rulership are detailed. Then how Nasır became a leader in Arabian world, his leadership title and how he lost constitutionalism is assessed through the developments of the political period.

Key Words: Authority, Constitutionalism, Charismatic Leadership, Egypt, Cemal Abdül Nasır Hüseyin

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
ÖNSÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR	vi
1. GİRİŞ	1
1.1. Tezin Konusu	1
1.2. Tezin Amacı	1
1.3. Tezin Önemi	3
1.4. Yöntem	4
1.5. Plan	4
2. OTORİTER REJİMLERDE MEŞRUIYET KAYNAKLARI	6
2.1. Otoriter Rejim Nedir?	6
2.1.1. Otoriter Rejimlerin Türleri	8
2.2. Otoriter Rejimlerde Meşruiyet Kaynakları	15
2.2.1. Klasik Tasnif: Meşruiyet Kaynakları	15
2.2.1.1. Teokratik Meşruiyet Kaynakları	17
2.2.1.2. Seküler (Sivil) Meşruiyet Kaynakları	21
2.2.2. Weberci Tasnif: Meşruiyet ve Otorite Çesitleri	25
2.2.2.1. Geleneksel otorite	27
2.2.2.2. Rasyonalite-Hukukilik	28
2.2.2.3. Karizmatik Otorite	30
3. MISIR'DA NASIR DÖNEMİ	33
3.1. Hür Subaylar Darbesi Öncesi Mısır	33
3.1.1. Birinci Arap-İsrail Savaşı ve İsrail'in Kurulması	34

3.2. Nasır'ın Meşruiyet Kaynakları.....	34
3.2.1. Hür Subaylar Darbesi	35
3.2.2. Cemal Nasır' ın Döneminde Mısır'ın İç Politikası.....	36
3.3. Nasır'ın Karizmatik Liderliğinin Yapıtaşları.....	40
3.3.1. Arap Milliyetçiliği	40
3.3.2. Bağlantısızlar Hareketi	41
3.3.2.1. Bandung Konferansı.....	42
3.3.3. Cemal Nasır ve Bağdat Paktı	43
3.3.4. 1956 Süveyş Kanalı' nın Millileştirilmesi ve Süveyş Krizi.....	45
3.3.5. Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin Kuruluşu	49
3.4. Nasır'ın Karizmatik Liderliğini ve Meşruiyetini Kaybetmesi	49
3.4.1. Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin Dağılışı	49
3.4.2. İkinci Arap-İsrail Savaşı	50
3.5. Günümüz Tarihinde Mısır'daki Gelişmeler	53
4. SONUÇ	58
KAYNAKÇA.....	61

KISALTMALAR

- AB : Avrupa Birliği
- ABD : Amerika Birleşik Devleti
- AKP : Adalet ve Kalkınma Partisi
- BM : Birleşmiş Milletler
- SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

1. GİRİŞ

1.1. Tezin Konusu

Otorite bağı, güçlülük ve zayıflık imgelerinden oluşur; iktidarın duygusal ifadesidir. Richard Sennett, Otorite isimli kitabında (1992, s.176) otoritenin psikolojik olarak etkileri ve sebepleri olduğundan bahsetmiştir. Benzer şekilde Eric Fromm Özgürlükten Kaçış adlı eserinde hakların ve insanların bir otorite altına girmek istediğini bilinçaltında bu dürtü ile yaşadığını belirtmiştir.

Alman sosyoloğu Max Weber, insan ilişkilerinin açıklanmasında otorite, cebir gücü, iktidar, fizik kuvvet üzerinde önemle durmakta ve sosyal olguyu izah ederken bunları bir nevi mihver gibi kullanmaktadır. Otorite, insan faaliyetlerinde cebredici, zorlayıcı gücün, fizik kuvvetin kullanılması demektir. Hukukî bakımdan egemenlik ve iktidar, söz konusu otoritenin kullanılabilmesi yetkisini ifade eder. Weber'e göre grup, bir bakıma, otoriteye nispetle rollerin farklılaşması demektir. Grubun normal, mutad üyeleri dışında sorumluluk taşıyan ve bu sebeple otorite kullanan kişiler vardır ve bunlarda en yüksek otoriteyi taşıyan şef ve bazı yönlerden şefin otoritesi altında bulunan ve diğer üyeler üzerinde otorite kullanan idare ediciler yani idarî kadrodur. (Parsons, 1964, s.136). Egemenlikle ilgili teorilerden birisi de Weber tarafından ortaya atılmıştır.

Weber'in bu fikirlerinden hareketle tezde Mısır'da devrimci, milliyetçi, sosyalist lider olarak tanınan Cemal Abdül Nasır Hüseyin dönemindeki yönetim biçimi ve yönetimle ilgili çeşitli olaylar incelenecektir. İkinci bölümde meşruiyet kavramı ve otoriter rejimlere ağırlık verilecektir. Bu bölümlerdeki bilgiler ışığında üçüncü bölümde inceleme yapılacaktır. Asıl konumuz olan Cemal Abdül Nasır Hüseyin'in otoriter rejiminin meşruluğu için o dönemde genelde Ortadoğu' da özelde ise Mısır'da tarihsel gelişmelerden yola çıkılarak analiz edilecektir.

1.2. Tezin Amacı

Weber'e göre insanlar yöneticilerine gönüllü itaat ettikleri zaman otorite vardır. İnsanlar itaate zorlanıyorsa bunun nedeni yöneticilerin meşru olmamasıdır. Otoritelerin meşruluğu konusunda güç farklılığı ve uygulama biçimi yargılamak, güven vermek gibi yansımalarına göre incelenmektedir. Fakat otoriteye bağlı kişilik veya aykırı kişilikler olarak halkın da durumu önemlidir. Otorite bağımlısı kişiler için otorite ve otoriter kişiler güçlüdür, güvenilir ve koruyucudur. Bu koşulda bu yönetim ve egemenlikler meşru sayılabilir. Örneğin Hegel'e göre otorite ne kadar uzak ise o kadar korku uyandırır, yaklaştıkça güçlü görünür demiştir.

Bir iktidarın, yönetimin kişilerin veya ülke uygulamalarının meşruiyeti bu toplumun halkın veya insanların çoğunluğu tarafından iktidar olarak tanınmış olması ve kabul görmesidir. Yani uygulamalarda görüş birliği varsa yönetim meşrudur.

Meşru olmayan iktidarda görüş birliği ile kabul görmek yerine bazen zor ve zorba ile kabullendirme, boyun eğdirme itaat ettirme söz konusudur. Tezde ele alacağımız Cemal Abdül Nasır Hüseyin'in izlediği dış politika ile karizması arasında nasıl bir bağ vardır? Meşruluğunu nasıl sağladığı ve nasıl kaybettiği sorusuna yanıt aramak asıl amaçtır.

Arap Baharı adını alan ve Arap Ülkelerinde birden patlak veren isyanlar geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Baskıcı ve özgürlüğü kısıtlanmış bu devletlerde isyan eden halk bir devrim yaparak haklarını elde etmek istemişlerdir.

Otoritesi meşru sayılan ve Arap ülkelerinde bir lider haline gelen Nasır'ın üzerinden geçen onca sene yerine başka bir liderin gelmemesi ve günümüz Arap Ülkelerinde yaşanan karışıklıklardan sonra bir lider daha arayışına girilmesi liderin kim olacağı sorularını akla getirmektedir. Ülkemiz iktidarında bulunan Recep Tayyip Erdoğan'ın Müslüman politikası ve Arap Ülkeleri ile giriştiği sıcak temaslar, Davos Zirvesi olayları, Nasır'ın İsrail'e tutunduğu tutuma benzer bir çıkış ile aranan lider acaba o mu sorularını akla getirmiştir.

Tezin amacına yönelik geliştirilen hipotezler şunlardır;

1) Karizmatik siyasi lider Nasır'ın iç politika uygulamaları Mısır özelinde meşruiyetini sağlamak için tek başına yeterli olmasa da önemli bir boyutunu oluşturmuştur. Cumhuriyet'in kurulması, Mısır'ın kalkınma sürecine girmesi için izlediği sosyal refah iç politika, kadın haklarına verdiği önem, eğitim sürecinde atılımlar yapması Nasır'ın iktidarının meşru görülmesini sağlamıştır.

2) Nasır'ın dış politika uygulamaları ise gerek Mısır'da gerekse de Arap dünyasında kendisinin meşru karizmatik lider olarak ortaya çıkmasının asıl belirleyicisi olmuştur. Süveyş Kanalı'nı millileştirmesi, İsrail'e karşı takındığı tutum ile Arap Milliyetçiliğini yüceltme, devlet kaynaklarını millileştirme adına İngiltere'nin topraklarından çekilmesini sağlama ve başarılı anti-emperyal ideoloji, Bağlantısızlar hareketinin önderliğini yapması, Arap Birliğinin kurulmasında önderlik yapması, karmaşa içerisinde olan Arap Ülkelerinde isyanların bastırılması için girişimlerinde sağladığı başarılar bütün Arap ülkelerinde Nasır'ın karizmatik lider seçilmesinde bir etken olmuştur.

3) Dış politikada yaşanan başarısızlık karizmatik liderliğin sonunu hazırlamıştır. Karizmatik liderlik yolunda Arap Birliği örneğinin çökmesi, milliyetçi politika izlemesiyle İsrail'e karşı tutunduğu güçlü profilin 1967 Arap- İsrail Savaşında yenilmesi ve birçok kişinin ölmesi ile sonuçlanması liderliğinin ve meşruluğunun sonunu hazırlamıştır.

4) Günümüz tarihindeki gelişmelere baktığımızda Nasır'ın yerine Recep Tayyip Erdoğan veya Hasan Nasrullah aday görülmektedir.

1.3. Tezin Önemi

Irak'ta yıllarca yönetimde kalan Saddam Hüseyin otoritesini kurmuş ve halk memnunken veya memnunmuş gibi davranırken meşru görülen yönetimini sürdürmüştür. Libya'da Kaddafi meşru görülen yönetimini uzun yıllar sürdürmüş ve halkın isyanları ile ikisi de son bulmuştur. Domino etkisi görülen Ortadoğu'daki bu rejimlerde otoriter rejimin getirdiği uygulamalar söz konusu olmuştur. Pakistan ve

Suriye’de baş gösteren, Mısır’a dağılan bu isyan dalgası bütün Arap ülkelerini etkisi altına almıştır. Bir süre önce meşru bir şekilde yönetim hüküm sürerken birden bu değişimler dikkat çekici olmuştur. Her ülkede yönetim meşru görülür veya zorla meşrulaştırılır. Arap Baharı’nın ne yöne doğru gideceğinin belirsizlik ortamında Arap dünyasında bir lider eksikliği mevcuttur. Bunu nasıl bir kişi doldurabilir? Öne çıkan isimlerden Tayyip Erdoğan ve Hasan Nasrullah, yeni Nasir olmaya muktedir mi?

Demokrasi bireyi temel alarak katılmanın yanında özgürlük ve eşitlik esasına dayandığından dolayı otoriter bir yönetimle uyuşmaz. (Yılmaz, 2000 s.192). Benzer olarak aynı coğrafyada bulunun Mısır yıllar önce darbe ile başa gelen ve ölüm sebebi ile yönetimi son bulan bir hükümdar Abdül Nasır Hüseyin’in iktidar kaynağını, dayanağını onun döneminde yaşanan olaylara insanların karar ve emirlere neden itaat ettiği sorgulanacaktır. Dış ve iç siyaseti ile Arap dünyasının başını çeken ve başarılı bir politika izleyen Nasır’ın Ortadoğu’da bir lider olma yolunda milliyetçilik duygusunu doruklara çıkararak ender bir politika izlemiş olması meşruluğunu incelerken önemli bir nokta olacaktır.

1.4. Yöntem

Tez, otorite ve meşruiyet kavramlarının çerçevesinde tarihsel olgulara dayalı olarak incelenmiştir. Otoriter rejimlerde meşruiyet kaynakları ve Mısır’da Nasır dönemi olmak üzere iki ayrı başlık için de ayrı ayrı literatür taraması yapılmıştır. Öncelikle otoriter rejimlerde meşruluk kavramının analizinin yapılmasının ardından Mısır’da Nasır döneminde bu kavramın nasıl hayat bulduğu irdelenmiştir Bu kapsamda yazılmış kitap, konferans notları, söyleşiler, makaleler araştırılarak çalışmanın literatür kısmı tamamlanmıştır.

1.5. Plan

Çalışmanın planı şu şekildedir:

Giriş kısmında konunun amacı, önemi, yöntemi ve planına yer verilmiştir. Ortadoğu’da Arap baharı nedeniyle yaşanan meşruiyet krizi ve bu krizin nasıl aşılacağı konusundaki belirsizlik çalışmanın önemini oluşturmaktadır.

İkinci kısımda meşruiyet kavramı, otoriter rejimler ile olan ilişkisi ve otoriter rejimlerin meşruiyet kaynaklarına değinilmiştir. Üçüncü kısımda ise Mısır Nasır dönemi incelenmiş, Nasır'ın meşruiyetini nasıl sağladığı, nasıl kaybettiği sorusuna Weber'in karizmatik liderlik kavramı ışık tutmuştur. Karizmatik siyasi lider Nasır'ın iç politikada başarılarıyla beraber Arap milliyetçiliğinin lideri olması, özellikle İsrail'e karşı kazanılan Süveyş krizi kahramanı olması, Arap birliği arayışlarında bağlantısızların önderi olması, SSCB'yle yakın ilişkiler kurması onun karizmatik lider olmasının unsurlarını oluşturmaktadır. Arap birliği projelerinin çökmesi, II. Arap-İsrail savaşında yenilgisi, Nasır'ın karizmasını yitirmesine neden olmuştur. Bunun sonucunda ise Nasır, Arap dünyasında olduğu gibi Mısır'daki egemenliğinin meşruiyet kaynağını da yitirmiştir.

Sonuç kısmında ise Nasır'ın liderliğinin Arap dünyasındaki önemine vurgu yapılmıştır. Bugün Ortadoğu bölgesinde yaşanan liderlik arayışında öne çıkan Tayyip Erdoğan ve Hasan Nasrullah'ın, Nasır'ın bölgedeki rolünü ne derece oynayacağı bir sonraki araştırmalara bırakılmıştır.

2. OTORİTER REJİMLERDE MEŞRUIYET KAYNAKLARI

Bazı toplumlarda halka çok daha az söz verilmektedir. Hükümete halkın katılımını engelleyen siyasal sistemler, otoriter sistemler olarak tanımlanmaktadır. Otoriter sistemlerde, liderlerin görevden alınmasını sağlayan yasal düzenlemeler yoktur. Muhalefetin sesini yükseltmesini sağlayan kanallar ise kapalıdır. (Bahar, 2009, s.231).

Ortadoğu'daki otoriter rejimlerin halk ayaklanmalarıyla son bulmasının tarihte birçok örneği vardır. Mesela, Fukuyama otoriter rejimlerin yıkılışına halk ayaklanmaları yoluyla yıkılışına Filipin örneğini vermektedir. 1986'da Filipinli diktatör Ferdinand Marcos devrilmiş, kamuoyunun büyük sempati dalgası Corazon Aquino'yu başkanlık makamına taşımıştır. Bir sonraki yıl Güney Kore'de General Çun Do Hvan istifa etmiş ve Roh Tae Vu'nun başkan seçilmesine izin vermiştir. Tayvan'da politik sistemde bu kadar ciddi değişiklikler olmamasına rağmen, Çan Kay Şek'in Ocak 1988'de ölümünden sonra aşağıda önemli bir demokratik birikim gerçekleşmiştir. İktidar partisi Komingtang'ın eski yöneticilerinin büyük bir bölümü öldükten sonra, Tayvan toplumunun artan sayıda kesimleri, bu arada yerli Tayvanlılar Ulusal Parlamento'da temsil olanağı bulmuş, sonunda Burma'daki otoriter rejim de demokratik bir hareket tarafından sarsılmıştır. (Fukuyama, 1999, s.40)

2.1. Otoriter Rejim Nedir?

Otoriter egemenlik Gorbaçov'un pe-restroykası ya da Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla başlamamıştır. Kriz aslında yaklaşık yirmi beş yıl önce Güney Avrupa'da bir dizi sağ otoriter rejimin yıkılmasıyla başlamıştır. 1974'de Portekiz'de Caetano rejimi bir askeri darbeyle devrilmiştir. Ülkenin iç savaşın eşiğine geldiği karmaşık bir geçiş döneminden sonra Nisan 1976'da sosyalist Mario Soares başbakan seçilmiş ve o tarihten bu yana Portekiz istikrarlı bir demokrasidir. 1967'den beri Yunanistan'a hükmeden albaylar da 1974'de iktidarı kaybettiler ve halk tarafından seçilen Karamanlis hükümetinin yolu açılmıştır. 1975'de İspanya'da General Francisco Franko'nun ölümü üzerine iki yıl sonra demokrasiye barışçı geçiş için yol açılmıştır. Eylül 1980'de Türkiye'de, ülke terörizm içindeyken askerler iktidarı ele almış, egemenliği 1983'de

gene sivil bir hükümete devretmişlerdir. O tarihten bu yana bütün bu ülkelerde düzenli olarak birçok partinin katıldığı serbest seçimler yapılmıştır. On yıldan az bir süre içinde Güney Avrupa'da ilginç bir dönüşüm yaşanmıştır. Söz konusu ülkeler bu tarihe kadar, dinsel ve otoriter gelenekleri nedeniyle Batı Avrupa'nın demokratik dışında kalmaya mahkûm aykırı örnekler olarak görülmüştür. Ama buna rağmen bu ülkeler seksenli yıllarda işleyen ve istikrarlı demokrasiler haline geldiler, öyle ki, (bir olasılık Türkiye dışında) bu ülkelerde yaşayan insanlar artık farklı koşulları hayal bile etmemişlerdir. Benzer bir demokratik dönüşüm seksenli yıllarda Latin Amerika'da da gerçekleşmiştir. (Fukuyama, 1999, s.39)

Otoriter rejimlerdeki grup, hali hazırda bir grubun gidişata dur demek amacıyla yola çıkmıştır. Arkalarında silah gücü, ellerinde göreceli olarak daha az direniş gücü olan bir toplum vardır. Otoriter rejimlerde liderlik, totaliterde sağlanan çabayla kıyaslandığında ya kazanılmış değildir, ya da belli bir aşamadan sonra tüm çözüm formülü çizildikten sonra kazanılmıştır. Bu bağlamda rütbeye bağlı sıfatla sağlanan liderlik, çözüm formülünün daha sınırlı olmasında ve liderin kişi kültürüne yatırım yapmayan davranışlar sergilemesinde etkili olmuştur. (Linz, 1984, s.14).

Otoriter rejimler, meşrulaşma çabası içinde iken, savaş gibi bir aşamadan geçtikleri için, ilk evrede daha çok kan dökerler. Korku unsurunu en başta saldıkları için, meşrulaşma aşamasından sonra, özel mahkeme ve yasalarla siyaseten katil yaparlar. Totaliter rejimler, halk desteği sağlanarak meşrulaşır ve çirkin yüzünü meşrulaştıktan sonra gösterir, yasalarla kendini haklı çıkarır ama yasaların içeriği ile sınırlı kalmaz, ideolojiye ters düşen herhangi bir sebep, yasa olabilir. Diktatörlük bağlamındaki ortak noktaları ise, tek lider tarafından tek bir parti ile yönetilmeleri ve devletin idari mekanizmalarının kullanışdır. içerik veya kapsam olarak benzer değildir. (Linz, 1984, s.15).

Totaliter yönetimler, halkın yaşamlarını geniş ölçüde denetleyen bir siyasal sistemdir. Totaliter yönetimler vatandaşların tüm davranışlarını denetim altına alır, bu amaçla gelişmiş teknolojilerden de faydalanır. Gizli kameralar, bilgisayarlar, haberleşme araçlarının denetimi yapılmaktadır. Totaliter yönetimlerde de muhalefet yasaklanmıştır. Totaliter yönetimlerde bireylerin siyasal sisteme kayıtsız şartsız bir

şekilde bağlı olmaları istenir. Bireylerin toplumsallaştırılması sürecinde bireylerin siyasal sisteme itaat etmesi beklenir. (Bahar, 2009, s.231)

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra her türlü, sağ ve sol otoriter diktatörlük çökmüştür. Bazı devletlerde çöküşten sonra gelişen ve istikrarlı demokrasiler oluşmuş, bazılarında ise çöküşü bir istikrarsızlık dönemi ya da bir başka diktatörlük biçimi izlemiştir. Sonunda başarılı demokrasilerin kurulup kurulmayacağından bağımsız olarak, her türlü otoriter rejimin pratikte dünyanın her yanında derin bir kriz içine girdiği söylenebilir. 20. yüzyılın başında en önemli politik yenilik Nazi Almanya'sı ve Sovyetler Birliği gibi totaliter devletlerin ortaya çıkmasıdır. Son yıllar ise çok güçlü görünen devletlerin bile özünde muazzam zayıflıklara sahip olduğunu göstermiştir. Son derece yoğun ve beklenmedik bir şekilde ortaya çıkan bu zayıflıklar, şimdi bizden, yüzyılımızın tarihin gidişine ilişkin verir gibi görüldüğü karamsar dersleri bir kere daha gözden geçirmemizi talep etmiştir. (Fukuyama, 1999, s.38).

2.1.1. Otoriter Rejimlerin Türleri

Tarihsel olarak otoriterizm eski tiranlık, despotluk, mutlak monarşi ve değişik aristokratik rejimler şeklinde ortaya çıkmıştır. Diktatörlüğün tek kişinin egemenliğini gösteren monarşiden farkı, iktidarın ele geçirilişinde ve meşruiyet dayanağında ortaya çıkmasıdır. Monarşinin başında bulunan isim bu görevi veraset yoluyla devralmıştır ve bu açıdan toplumu yönetme yetkisi tarihsel bir dayanağa sahiptir. Monarşilerde ülke içinde egemen olan hanedanın bunu hak ettiği, hatta ülkenin o hanedanın mülkü olduğu düşünülür. Oysa diktatör, iktidarı zor kullanarak, entrika ile hatta Hitler örneğinde olduğu gibi, demokratik seçimler ile ele geçirebilir. (Türköne, 2003, ss.150-151.)

Askeri diktatörlük, ordu gücüne dayanır. Sivil toplumun zayıf olduğu, askerinin iyi örgütlendiği ve siyasette etkin olan rejim türleridir. Teokratik rejimler, ruhban sınıfına ve dine dayalı rejimlerdir. Buna İran'ı örnek gösterebiliriz (1990'lı yılların ortalarından itibaren toplumda liberalleşme eğilimi görülmüştür). Oligarşi ise iktidar korporatif zümrelere aittir. Lidere dayalı, (karizmatik liderin otoritesine dayalı) rejimlerde ise (Azerbaycan'da Haydar Aliyev, Gürcistan'da E. Şevardnadze vs.) halkın rejimi desteklemesi söz konusu olabilir. Genelde ülkeye karşı dış güçlerin saldırı

tehlikesi, ulusal bütünlüyü ihlal edilmesi endişesi rejim için altyapıyı oluşturur. Bu rejimlerde liderler halkın desteğini almak için genelde milliyetçi söylemlerde bulunur, bağımsızlık veya modernizasyon ideolojisini kullanır.

Totaliter rejimlerde otoriter rejimlerin kapsamına girmektedir ancak bazı farkları vardır. Otoriter ve totaliter rejimlerin farklarına değinirsek; Totalitarizmde siyasi çoğulcuğun herhangi bir şekli yasaktır. Sadece “tepeden oluşturulmuş” ve “yönetilen” sivil toplumların faaliyetine müsaade edilir. Otoriter rejimde ise sınırlı çoğulculuk ve denetim altında muhalefet söz konusudur. Totaliter rejimler tek partili bir sistemi öngörürken, otoriter rejimlerde siyasi partilerin faaliyetlerine belli ölçüde müsaade edilmektedir. Yani, sadece diktatörlüğün varlığı (terörcü diktatörlük olsa bile) bir rejimi totaliter (faşist) adlandırmak için yeterli değildir. Latin Amerika ülkelerinde; Paraguay (1954), Panama (1968), Bolivya (1971), Şili (1973), Arjantin (1976)’de askeri darbeler sonucu oluşmuş rejimler otoriter rejimler olarak niteleyebiliriz. Totalitarizmde siyasi sistemin içeriği devlet yönetimini tekelinde bulunduran egemen partiden oluşur. Otoriter rejimde ise siyasi sistemin içeriği yönetimin kendisi, bazı durumlarda yönetici elitin oluşturduğu “iktidar partisi”dir. Otoriter ve totaliter rejimlerde devletin yönetim ve şiddet araçları gasp edilir. Fakat, otoriter rejimden farklı olarak totaliter rejimde devlet kendi vatandaşlarının “kalplerine de hakim olmalıdır.” Bu ise iletişim ve propaganda araçları sayesinde mümkündür. Propaganda, totaliter rejime kişilerin düşünce ve hisleri üzerinde hakim olur ve kitlelere totaliter düşünce aşılar. Totalitarizmde ideoloji öncelikli rol oynar. O, iki önemli işlevi gerçekleştirir: rejimin meşrulaştırılması ve parti hedeflerinin gerçekleştirilmesi için kitlelerin seferber edilmesi. Otoriter rejimlerde ise her hangi bir ayrıntılı işlenmiş bir ideolojik doktrin yoktur. Toplumun bir araya getirilmesi için din, milliyetçilik veya gelenekler rol oynayabilir. Otoriter rejimlerde siyasi elitler bazen kitleleri toplumun ekonomik ve sosyal modernizasyonuna yönelik “kalkınma ideolojisi” sunmaya çalışır. Otoriterizm halkın çoğunluğu veya önemli bir kısmı tarafından meşru olmayan bir iktidar olarak kabul edilirken, totalitarizmin meşruiyeti tartışılmazdır. Otoriterizm, çoğunluğun iradesine rağmen (en azından çoğunluğun desteği ve rızası olmadan) kurulurken, totalitarizm kitlelerin aktif katılımıyla kurulur. Buna göre de, bazen bilimsel literatürde totalitarizm “kitle hareketi diktatörlüğü” olarak adlandırılmaktadır.” Totaliter rejimler

halkın geniş desteğine dayanır. Her bir totaliter rejim için, karizmatik parti önderinin kültü karakteristiktir. Otoriterizm iktidarın meşruluğu için o kadar da kaygılı değil. Otoriter rejimin destekçileri ise kitle desteği değil, bürokrasi, ordu, kilise, iş çevreleridir. Tarihi geleneklere istinat edilir ve milliyetçi sloganlar geliştirilir. Otoriter rejimde totaliter rejimde olduğu gibi, iktidarın tekelleşmesi veya birikimi söz konusudur.

Fakat buradaki önemli fark, totaliter rejimde siyasi ve sivil hareketin tek boyutluluğudur. Otoriter rejimden farklı olarak totaliter rejimde total egemenlik yurttaşların kendilerince siyasi ve sivil hareketlerin yardımıyla sağlanır ve bu demokrasi görünümü gibi bir yanılgı uyandırır. Bu yüzden totaliter rejimlerde terör toplumsal yarar için gereken bir olgu olarak algılanır. Otoriter rejimler toplumsal yaşamın tüm alanlarını kontrol altında tutmaz, siyasi olmayan alanlarda bireyin özerk davranışına müsaade eder. Bazı otoriter rejimler ekonomide serbestlik, özel sektörün teşvik edilmesiyle ekonomik kalkınmayı temin eder (Örneğin, Singapur, Güney Kore, Şili). Totaliter rejimlerde terör, kendini temsil edenler dahil, neredeyse toplumun tüm kesimlerine karşı uygulanırken, otoriter yönetimlerde rejim karşıtı olanlara karşı yönelmiştir. (Aleskerov, 2007, ss.73-74)

Totaliter Rejimler

Totaliter eski Latince “bütünle ilgili” anlamını verir. “Totalitarizm” kavramı ilk kez 1920 yılında B. Mussolini yönetimini karakterize etmek için G. Amendol ve P. Gabetti tarafından kullanılmıştır. İtalyan faşizminin fikir babası olan G. Gentile, devletin dışında tüm insani ve manevi değerlerin anlamlarını kaybettiğini ve bireyin total şekilde devlete tabi olması gerektiğini ileri sürmüştür. (Aleskerov, 2007, s. 47).

Totaliter sistem, organizmacı devlet teorisine dayanır. Bu teorinin temel önermesi olan, “*devlet teşkilatlanmış millettir*” ve “*her şey devlet içinde ve devlet içindedir, hiç bir şey devlet dışında değildir*” anlayışı, devlet kontrolü dışında toplumsal örgütlenmelere izin vermez. Totaliter ideoloji, devleti toplumun ve bireylerin üstünde bir konuma yerleştirir. (Parla, 1986, ss.108-109).

Totaliter rejimlerde, devlet güdümü altında ve devletin ideolojisini gerçekleştirme amacına yönelik de olsa, toplumsal örgütlenme ve siyasal katılma teşvik edilirken, otoriter rejimler toplumu mümkün olduğu kadar devlet yönetiminden uzak tutmaya çalışırlar. Örneğin; faşizmde bireylerin siyasete katılımı, parti örgütünün organlarının yanı sıra, mensup buldukları meslek grubunun korparosyonları (devletin kontrolü altında örgütlenmelerdir) içinde güdümlü olarak sağlanırken, SSCB örneğindeki sosyalist rejimler sınıfsal örgütlenmeler şeklinde (ama yine devlet kontrolü altında) siyasal katılmayı teşvik etmişler, hatta zorlamışlardır. Çünkü totaliter ideolojinin amaçlarını gerçekleştirmek için faaliyette bulunmak, vatandaşların yerine getirmesi gereken bir görev olarak belirlenmiştir. (Mutlusu, 2001, s.88).

Totaliter rejimlerde bir grup içinde buldukları sistemi değiştirmek amacıyla bir araya gelirler. Destekleyecekleri silah güçlerinin varlığı veya yokluğu, her iki durumda da oluşturdukları düşünüşü tabana yayma amacı güttükleri için çok fazla anlam ifade etmez. Totaliter rejimlerde liderlik kazanılmış bir sıfattır. Hem kişisel hırs içerir, hem çözüm formülünü üretmiş kişidir, hem de bu planı uygulamak için en yüksek motivasyona sahiptir. (Linz, 1984, s.14).

Friedrich ve Brzezinski totalitarizmin temel özelliklerini, “İnsan varlığının bütün dirimsel taraflarını kaplayan ve toplumda yaşayan herkesin en azından edilgin bir şekilde bağlı olduğu resmi bir doktrin meydana getiren resmi bir ideoloji; Tek bir adam, bir diktatör tarafından yönetilen tek bir kitle partisi, hiyerarşik ve oligarşik düzenlenmiş, bürokrasi ile iç içe ya da ona üstün bir durumda olan parti; Partiyi hem destekleyen hem de parti liderleri adına onu denetleyen ve yalnız rejim düşmanlarına karşı değil keyfi olarak seçilmiş başka sınıflara karşı kullanılan yıldırıcı bir polis denetimi sistemi; basın, radyo, sinema gibi bütün etkili kitle haberleşme araçlarını kullanarak, partinin ve sadık üyelerinin elinde toplanmış ve teknolojinin şartlandığı tam bir denetim tekeli; Silahlı kuvvetleri kullanarak tam bir vesayet tekeli; bürokratik işbirliği ile ekonominin merkezden denetimi ve yönetimi” şeklinde sıralar. (Friedrich ve Brzezinski, 1964, ss.13-14)

Totaliter rejimler, devlet yasalarını, iletişimi, kısacası bireysel ve toplumsal yaşamda rol oynayan tüm mekanizmaları kendi amaçları doğrultusunda kullanarak ve

bunları partinin ve örgütlerinin aygıtı haline getirerek, siyasi, kültürel, sosyal ve ekonomik hayatı temelinden değiştirecek, farklı jenerasyonların yeniden şekillenmesini sağlayacak uygulamalar için kullanırlar. Fakat devlet mekanizmalarının otoriter rejimlerde kullanımı, hedefe bağlı olarak, sadece ayrımcılık yaratan düşünceleri ortadan kaldırmaya yöneliktir, yeni bir düşünüşü aşlamaya yönelik değildir. Totaliter rejimler gibi eğitim reformları içermez, farklı kitleleri çeşitli teşviklere kendine bağlama amacı gütmeyiz. (Linz, 1984, s.15).

Sağ Totaliter Rejimler

Yüzyılımızda faşizm sağ yönelimli, demokratik ve eşitlikçi olmayan bütünsel bir meşruiyet ilkesi oluşturma çabasının bir örneğidir. Bütün insanların eşdeğerli olduğunu ve genel geçer insan haklarını reddettiği için faşizm, liberalizm ve komünizm gibi "evrensel" bir doktrin değildir. Faşizmde aşırı milliyetçilik için en önemli meşruiyet kaynağı ırk ya da ulus bağıdır buna göre Almanlar gibi "efendi ırklar" öteki insanlar üzerinde hükmetme hakkına sahiptirler. Güç ve irade akıl ve eşitlikten daha geçerlidir ve hükmetme hakkını verir. (Fukuyama, 1999, s.42).

Faşist ideolojinin temel ilkelerini, seçilmiş bir ulusal topluluğun diğer tüm ırk, grup ve azınlıklardan üstün olması, mutlak bir önderin liderliğinde bireyin devlete tamamen boyun eğmesi, tüm özerk ikincil kurumların bastırılması ve topyekün bir toplumsal denetim, parlamenter demokrasinin reddi, barışçıl bir enternasyonalizme karşı çıkış, yayılcı ve istilacı bir dış politikanın ulusun kaderi gibi görülmesi şeklinde sıralayabiliriz. (Türküne, 2003, s.12).

Faşist devlette halk çoğunluğunun yönetimi söz konusu değildir. Toplumun egemenliği yerini devletin egemenliğine bırakmıştır. Devlet yönetimi parlamentonun değil, seçkin yurttaşların elindedir. Devlet ne kadar kuvvetlenirse, kişi de o kadar geniş çalışma alanlarına kavuşur. Devlete karşı bir özgürlüğün faşizmde yeri yoktur. Birey, devlete karşı görevlerle yükümlü olan bir kimsedir ve sadece devletin tanıdığı ve görevini yapmasını kolaylaştırıcı yetkileri vardır. (Akbay, 1961, s. 229-230.).

Nasyonal-Sosyalizmin temelini oluşturan yapıcı unsurlar Alman ırkının ulusal birlik ve bütünlüğü ve Führer görüşüdür. Führer, halkın önderi, ona yol ve yön veren

kişidir. İktidarı ise asil iktidardır. Yani, bu iktidarı ona halk ya da bir devlet organı vermemiş, bu iktidara Führer olduğu için sahip olmuştur. Onun iktidarı hiçbir otoriteye tabi değildir, ayrıca tekelcidir. (Göze, 1968, ss.363-364).

Alman halkı ırk birliğine dayanan bir bütündür ve bu bütünlük Führer tarafından yönetilecektir. Nasyonal-sosyalizmin ırk anlayışı ırk birliği düşüncesine dayalıdır: bir halkı oluşturan etnik grubun, aynı ırktan kökten gelen tek bir mensup insanlardan kurulu olması gerekir. Ayrıca, ırklar insanlarda gerek fiziksel, gerekse de entelektüel ve manevi değerlerde de farklar yarattığı için ırklar üstün ve üstün olmayan ırklara ayrılır. (Göze, 1968, ss.356-357).

Belirli bir ırka mensup bir fert, aşağı bir ırkın temsilcisi ile birleşirse, birleşmenin sonucu seviyenin düşmesi olacaktır. Ayrıca aralarında yaşadıkları saf ırk mensuplarına oranla daha zayıf bir soy meydana getirecektir... Germen ırkının dostlarının kutsal görevleri, yeni melezleşmeleri önlemek olmalıdır. İnsanın en kutsal görevi insanlık içinde en iyi şeyini korumak ve kanının saf kalmasına dikkat etmektir. Irkçı bir devlet, evliliği sürekli bir ırk değişmesine sebep olmaktan kurtarmalıdır. (Hitler 2005, ss.358-359).

Sol Totaliter Rejimler

Sol totaliter rejimler arasında en tipik ve en büyük olanı Sovyetler Birliğinin komünist rejimi olmuştur. Bu rejim 1917 Ekim İhtilalinden sonra Komünist (Bolşevik) Partinin iktidara gelmesinden sonra oluşmağa başlamış ve yaklaşık 70 yıl devam etmiştir. Komünist rejimlerde hakim olan Marksist kurama göre sosyalist toplumda burjuva (kapitalistler) sınıfı tasfiye edildiği için bütün halk (emekçiler) tek bir sınıf halinde yönetimi katılmaktadır. Her kese eşit olanakların sağlandığı bu toplumda sınıflar ve sınıf ayrımı yok edilir. Fakat fiiliyatta durum tamamen farklıdır. Sosyalist düzenlerde de bazı kişiler ve gruplar diğerlerine oranla daha fazla ekonomik güce sahiptirler. Parti liderleri, komünist partisi üyelerinin, bilginlerin, yüksek bürokratların, sanatçıların hayat tarzlarının, maddi ve sosyal olanakların diğerlerinden bir hayli farklı olduğu görülür.

Sovyet devlet sisteminde parti örgütü, devlet organları yanında toplumsal yaşamın tüm alanlarında etkili olmuştur. Komünist Parti tek parçalı bir örgüttür. Bu bütünlüğü korumak için kendisini, “şuurlu, demir gibi proletarya disiplini altında birleşmiş militan bir teşkilat” olarak tanımlamıştır. Hizipçiliğin ve bölücülüğün mutlak anlamda yasaklandığı partide, “demokratik merkeziyet” olarak adlandırılan şu ilkelere yer verilmiştir: Parti organlarının aşağıdan yukarıya parti tarafından seçimle iş başına gelmesi, parti organlarının kendi örgütlerine ve üst kademe organlara sürekli rapor vermesi, güçlü parti disiplini, azınlığın mutlak suretle çoğunluğa tabi olması, her üst kademe organın kararının alt kademe organlar için bağlayıcı olması. (Lane, 1985, s.147)

Anderw Heywood “mutedil” komünizmin anahtar özelliklerini; “Demokratik Merkeziyetçilik” ilkesi üzerinde örgütlenmiş Komünist Parti siyasi iktidar tekeline sahiptir. Komünist parti kaynaşmış bir devlet-parti aygıtı yaratarak, devlet mekanizmasının hakimiyeti altında tutma anlamında “yönetir.” Komünist parti, iktisadi, eğitimsel, kültürel ve eğlendirme amaçlı kurumlar dahil tüm kurumları kontrol altında tutarak toplumda “önderlik ve rehberlik edici” bir rol oynar. İktisadi hayat devlet kolektifleştirilmesine dayanır ve bir merkezi planlama sistemiyle organize edilir. Şeklinde belirtmiştir. (Heywood, 2006, s.47).

Totaliter Rejimin Meşruiyeti

Totaliter rejimlerde toplumun birliği, bütünlüğü ve uyumunu sağlamak siyaset, ekonomi ve ideolojinin tekelleşmesinin bir zorunluluğudur. Çünkü birlik, bütünlük ve uyum siyasal iktidara bütüncül bir iktidar alanı yaratarak total bir evrenin düzenlenmesi imkanı verir. Siyasal iktidar ile toplumsal itaatın birlik ve bütünlüğü bu imkânı güçlendirir. Bu durum, siyasal iktidarın meşruiyet yasasına mutlaklık ve kutsallık katar. Siyasal iktidarın varlık sebebi olan düzenliliğin zıddı olan kaos korkusuyla birlik, bütünlük ve uyumun bozulması riski toplumun siyasal iktidara olan ihtiyacını, dolayısıyla itaatini arttırır ve buna yönelik itiraz ve retlerin düşman ilan edilip yok edilmesine meşruluk kazandırır. (Çetin, 2002, s.22).

2.2. Otoriter Rejimlerde Meşruiyet Kaynakları

Otoriter bir rejimde bir meşruiyet krizinden söz ettiğimizde, bununla, beraberlikleri rejimin hareket yeteneği için vazgeçilmez olan seçkinlerin sıralarındaki bir krizi kastediyoruz. Bir diktatörün meşruiyeti, şımartılmış bir ordunun kişisel sadakatinden yönetimi gerekçelendiren inceltilmiş bir ideolojiye kadar çok farklı kaynaklara dayanabilir. (Fukuyama, 1999, s.41).

Zamanımızda iktidarlar, otoriter rejimler, halk tarafından “takdis” edildiklerini, en azından şekil bakımından halkın desteğine sahip olduklarını göstermek için genellikle referandum ve plebisit gibi yollara başvurmaktadırlar. Bu halkoylamalarının bazen yüzde 90’ı aşan bir oranda “resmi” sonuçlar vermesi, oylamanın dürüstlüğü ve serbestliği konusunda haklı şüphelere yol açar. (Kapani, 2003, s.85).

Otoriterizmde, siyasi iktidar kendinin meşruiyetine gerekçe ararken siyasi çoğu zaman muhalefete ihtiyaç duyar. Bu rejimlerde muhalefet “katlanabilir” bir düzeydedir. Muhalefetin kontrol işlevi yeteri kadar bastırılır, fakat meşruluk kaygısı nedeniyle sınırlı da olsa eleştiriye müsaade edilir. Otoriter rejimlerin sert yönetimine karşı zaman, zaman meydana gelen başkaldırıları rejimlere sert karşıt önlem almaları için prim verir. Özellikle, bu başkaldırıları halk desteğinden yoksun olduğu zaman otoriter rejimlerin güçlenmesi için bir gerekçe oluşturur. Buna göre de otoriter rejimlerde çoğu zaman yönetici elit kontrol edilebilen bir muhalif direnişin olmasından yanadır. (Aleskerov, 2007, s.73)

2.2.1. Klasik Tasnif: Meşruiyet Kaynakları

Meşruiyet kavramı, özellikle siyaset biliminde, gerek tanımlanması, gerekse elde edilmiş şekli itibarıyla şehir devletleri, imparatorluklar ve nihayetinde ulus devletler döneminde sürekli tartışılan bir konu olmuştur. Her siyasal düşünür yaşadığı çağa ve şartlara göre farklı tanımlar beyan etmiştir. Ancak en genel meşruiyet tanımı Weber’ in “meşru olduğuna dair toplumsal inanç, rıza” tanımıdır. (Weber, 1962, s.71).

Latince kökenli *legitimacy* kavramının Türkçe literatürde kullanılan karşılığı olan *meşruiyet* kelimesi ise Arapça kökenlidir ve “seria” kökünden türemiştir. “Seria”

seriate, yani hukuka uygun olan anlamındadır. (Devellioğlu, 2005, s.757). Latince *legitimustan* türeyen kavram (legitimacy) ‘meşru olma hali’, ‘benimsenmiş ve genel kabul görmüş olan ilkelere ve kurallara uyumlu’, ‘hukuk, yerleşik usul ve gereksinimlere uygun olan’ anlamlarına gelmektedir. En yalın tanımı ile Sinclair’ in de ifadesiyle “bir şeyin makul ve haklı gerekçelere dayanmasıdır” meşruiyet. Ancak, bir kurumun *meşru* olduğunu söylemekle yetinmek, *meşruiyeti* tam olarak sağlamış olmaz. (Sinclair, 1995, s.951).

Weber meşruiyetin rasyonel yasal, Geleneksel ve karizmatik edimlerle kazanılabileceğini, bu üç dayanağa atıfla Meşruiyetin sağlanabileceğini ifade etmiştir. (Banchoff ve Smith, 1999, s.4).

Meşruiyetin yasalara bağlılık, manevi eylemler ya da kişisel özelliklere (liderlik) yönelik ilgi neticesinde toplumsal bir inanç, kabullenme ve ardından itaat ile gerçekleştiğini ifade etmiştir. Weber’in ampirik tanımına karşın, özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında normatif tanımlamalara yer verilmiştir. Özellikle demokratik teorilerle anılan William Connolly, David Beetham ve David Held meşruiyet tanımlamasına ampirik değil normatif yaklaşılması gerektiğini, somut bir kavram olmayan meşruiyetin ampirik tanımlanmasının mümkün olmayıp, aslında Weber’in yaptığıнын normatif bir tasnif dahi kabul edilebileceğini savunurlar. (Connolly, 1985, s. 234).

Meşruiyet her şeyden önce “yönetme hakkıdır. (Kapani, 2003, ss.86-87). Yönetme hakkı, hükmetme siyaset biliminin en tartışmalı konularından birisi olup, güç ve itaat arasındaki ilişkinin çıktısıdır. Dolayısıyla meşruiyetin tesisi güç ile itaat arasındaki uyumun ne ölçüde sağlandığına bağlıdır. (Aron, 1990, s.24).

Güç (iktidar) yasalarla belirlenen sınırlar dâhilinde eylemler gerçekleştirdiği sürece, toplumsal itaat devam edecektir, der Aron. Hatta otoritenin egemenliğinde yasal dayanak ikinci planda kalırken, egemenliğin asıl teminatının toplumsal itaat olduğuna ilişkin güçlü kanılar mevcuttur. (Unger, 1976, s.62).

“Yasallık, itaat/rıza, etik/ahlakilik” şeklinde sıralanan bu kriterler, doğru genel geçer bir meşruiyet tanımının yapılabilmesine olanak tanır. Öncelikle meşruiyeti söz

konusu olan birim yasal olmalıdır, *yasallık* (legality). Birimin/sistemin kurulumu ve işleyişi yasalarda belirtilmeli ve yasal çerçevede gerçekleşmelidir. *Normatif doğrulama* olarak da ifade bulan *itaat/rıza*, hükümetin haklı olduğuna dair toplumda oluşan kanaattir. Hükümetin diğer aktörlerce de kabul edildiğine dair genel kanı ve tanımlama, eğer dışsal bir etki yerine, içsel nedenlerle oluşuyorsa, burada *etik/ahlaktan* söz edilmelidir. Bu üç kriter birbirinin alternatifi olmayıp, üçü de birbiriyle iç içe gelişen ve bir bütün halinde anlam kazanan kavramlardır. Yasallıkla başlayan süreç, zamanla meşruiyetin oluşumunda halkın rızasının da gerekliliğine dair inancın dile gelmesi ve nihayetinde modern çağda etiğe verilen değer ile sonuçlanmış, bugünkü meşruiyet algısının oluşmasına yol açmıştır.

Bu yönüyle meşruiyet, yasaya uygun olma, bir şeyin yasal olması anlamında kullanılmıştır, yani *yasallık* ile neredeyse eşdeğer anlamdadır. Yasallığa yapılan vurgu Avrupa'da da XIV. yüzyıla değin meşruiyet tanımlamalarında sıkça yer almaktaydı. Kavramın etimolojik kökenine istinaden Orta Çağla birlikte, Roma döneminde meşruiyet *legimitas*, yani *yasal* anlamıyla kullanılmıştır. (Merquior, Rousseau ve Weber, 1980, ss.1-4).

Meşruiyetin varoluşunda *yasallık* ve *itaat/rızanın* yeterli görüldüğünü ve bu kabulün zamanla “ezbere” yani körü körüne kabullenmeye (itaat) dönüştüğünü eleştiren John Schaar, meşruiyetin “dolaylı kabullenme” ile gerçekleşmediğini, toplumun bilinçli bir şekilde, “doğrudan rıza göstermesi” ile meşruiyetin sağlandığını ifade etmiştir. (Schaar, 1989, ss.117-118.).

2.2.1.1. Teokratik Meşruiyet Kaynakları

İktidarın Tanrısal kaynaklı olduğu inancı insanlık tarihi kadar eskidir. Dini, sosyal ve siyasal hayat ayrımının yapılmadığı dönemlerde iktidara gelmek Tanrısal bir özelliğe sahip olmakla mümkün olmuştur. *Tanrı kral*, Tanrısal kaynaklı en güçlü meşru iktidar formasyonudur. Özellikle Eski Mısır'la anılan Tanrı Krallar (firavun) bizatihi Tanrılık özellikleriyle donatıldıklarını savunmuşlardır. Mısır kralı Horus Tanrısı adıyla yeryüzü Tanrısı rolüne bürünmüştür. Bu inanç yalnızca kralla sınırlı kalmayıp, Mısır halkınca da rağbet görmüştür. Kralın meşruiyetini Tanrısallığa bağlaması ve halkın bu

Tanrısallığı kabul edip, krala itaat etmesi ile meşruiyet sağlanmış olmaktadır. Tanrı krala itaat, öncelikle dini bir vecibe, ardından siyasi bir eylemdir. Kralın buyrukları hem dini hem de siyasi emirler olmaktadır. Tanrı krala benzer bir uygulama Çin’de yasanmış, Çin hükümdarına *Tanrının oğlu* nazarında itaat edilmiştir. (Kapani, 2003, s.70).

Siyasal iktidarın meşruluk temeli önceleri gökyüzünde, Tanrıda ve kutsal kaynaklarda aranmıştır. Tarihin en eski ilkel toplumlarından günümüze kadar bu anlayış çeşitli biçimlere bürünerek varlığını korumuştur. Örnek olması açısından Türkiye’de bir siyasi hareketin sloganı olan “Hâkimiyet Allahındır” çıkartmalarına birçok araç ve işyerinde rastladığımızı hatırlarsak, söz konusu yaklaşımın bu gün de varlığını sürdürüyor olduğunu görürüz. Bu teolojik meşruluğun en eski türünü eski çağın Tanrı-Krallarında görmek mümkündür. Mısır firavunları buna tipik örnektir. Firavun, Osiris Tanrısının oğludur ve kendisi de Horus Tanrısıdır. Her yeni firavunun tahta geçişinde Horus’un yeniden doğduğu efsanesine inanılmaktaydı. Böylece hükümdar aynı zamanda bir yeryüzü Tanrısıydı ve onun iktidarına itaat sadece bir siyasi zorunluluk değil, aynı zamanda dinsel bir görev oluyordu. Daha sonraları bu anlayış değişim göstererek hükümdarın kendisinin Tanrı olmayıp, ancak “Tanrının oğlu” olduğu anlayışına yerini terk etmiştir. Çin imparatorları da “Göklerin oğlu” sayılıyordu. (Kapani, 1999. s.68).

Carlyle kahramanları, Tanrı, peygamber, şair, din adamı, edebiyatçı ve kral olarak sınıflandırır. Ona göre, kahramana tapınmak, bir büyük insana sınırsız hayranlık duymaktır. “Toplum, kahramana tapınma üzerine kurulmuştur. İnsan toplumunun dayanakları olan bütün büyük rütbeler “Heroarşi” diyebileceğimiz kahramanlar saltanatını veya kendi başına yeteri kadar kutsal olan bir hiyerarşiyi oluşturur. Kahramanlara tapınma, her zaman ve her yerde, insan var oldukça o da var olacaktır. Kahraman, zamanın yarattığı değil, tam tersine zamanın gerçekten ihtiyaç duyduğu şeyin ne olduğunu kavrayabilecek bir akıl ve onu doğru yoldan götürmeye yarayan bir cesarettir. Kahraman, gökte çakan şimşek, halk ise bu şimşeğin çakmasıyla tutuşacak çalı-çırpıdır. Kahraman, kendi çağının vazgeçilmez kurtarıcısı, çalı-çırpının onsuz asla

tutuşmayacağı şimşektir. İnsanlar bu yüzden onlara saygı duyar ve karşılarında itaatle baş eğerler” (Carlyle, 1976, ss.33-37).

Machiavelli'nin Kahramanı ise İtalya halkını kendi etrafında birleştirecek bir krallığın kurucusu olan prens'tir. Prens, bu yüce amacı gerçekleştirmek için hiçbir engel tanımayan, bazen tilki gibi kurnaz, bazen aslan gibi cesur olan, halkını bazen okşayarak bazen tepeleyerek yöneten, ama her zaman ülkesinin birlik ve beraberliği için çalışan bir kişidir. Prens; halkını yoktan var eden ve bu yüzden herkesin ona şükran borcu olduğu kimsedir. O, insanlara inanma gücünü aşıl原因, bir amaç etrafında kenetleyen ve hiç hata yapmayan kişidir. (Machiavelli, 1994, s.69).

Rousseau için toplumun eğitilmesi, aydınlatılması ve liderinin belirlediği erdemli yoldan gitmesi için toplumu sürükleyecek bir yasa yapıcıya, kanunlarla toplumu düzenleyecek Lykurgos, Musa veya Muhammet gibi yasa koyucu önderlere ihtiyaç vardır. (Rousseau, 1965, s.60).

Hegel, kahramanlara, idenin gerçekleşmesi için halkın iradesini kendi iradesine bağlayan kişiler misyonunu yükler. Hegel'de kahraman tarihin, tinin ve idenin tek bir kişide özdeşleşmesidir. Tüm bunların bir bütün olarak bir tek kişide buluşmasıdır. O'na göre; “dünyanın istencini oluşturan töz, büyük insanların ereklerindedir. Bu içerik onların asıl gücüdür. İnsanlar, böyle bir ereği gerçekleştirmeyi ilgi duyarak üzerine almış olan kişiye içten gelen bir güdüyle itilirler, karşı koymak ellerinden gelmez. Halklar, o kişinin bayrağı çevresinde toplanırlar. Büyük insan onlara içlerindeki güdüyü gösterir ve onu gerçekleştirir. Bu iki ilke birlikte idenin gerçekliğini meydana getirir.” (Hegel, 1991, s.92).

Bu örnekler teokratizmin en eski örnekleridir. Asıl gelişmiş ve sistemleştirilmiş teokratik doktrinlerse Katolik kilisesinin ve dogmatığının yaygınlaşmaya başladığı dönem olan ortaçağda etkinlik göstermiştir. “Avrupa'da mutlak monarşilerin kurulmasıyla birlikte kralların hükümlerlik haklarını meşru bir temele dayandırma zorunluluğu da baş göstermiştir. İsa peygamberin havarilerinden olan Saint Paul daha başlangıçta ‘bütün iktidarların Tanrı'dan geldiğini’ söylemiştir.” (Kapani, 1999, s.69).

Bu düşünceden de anlaşılması gereken, kralların iktidarları doğrudan doğruya Tanrı'nın onlara tanımış olduğu, onun kutsal iradesinin krallara vermiş olduğu erktir. Yani iktidar Tanrı kaynaklıdır. Dikkat edilirse ortaçağ öncesi dönemlerine ait kralın tanrısal nitelikleri olduğuna ilişkin bir söylemden ziyade, krallara ait olan iktidarın kaynağının Tanrı olduğuna ilişkin bir düşünce vardır. Tanrı'nın iradesi de, her türlü insan iradesinin en üstünde yer aldığına göre, artık siyasal iradenin mutlaklaştırılmış, manevîleştirilmiş bir karakteri vardır. O yüzden de sorgulanmaksızın itaat edilmeyi gerektirir. İtaatte kusur maneviyata yöneltilmiş çok büyük bir kabahat, tehdit ve çoğu zaman da açıkça suç sayılır. Cezası ise en ağır olanıdır. Teokratik kuralların en sert uygulandığı dönemlerden olan 1555 yılları Cenevre'sinde 'Hıristiyan Dininin Öğretisi'nin yazarı Calvin katı ve teokratik disiplinini tam anlamıyla uygulamaya koymuştur. Calvin bu dönemde artık kentin tam anlamıyla diktatörü olmuştur. "Ölçüsüz içmek, dans etmek yasaklanmış, giyim kuşam, iskambil oyunlarının ne kadar süreceğine değin her şey sınırlanmış, ölçülmüş, belirlenmiş, Fahişeler Rhone nehrine atılıp boğulmuş, din sapkınları diri diri yakılmıştır." (Tuncay, 1986, s.81).

İktidarın mutlaklaştırılmış biçimlerine günümüz toplumlarında da rastlamakta ve ona karşı işlenen cürümlere nasıl da şiddetli cezalar verildiğine zaman zaman tanık olmaktayız. Calvin de, Luther gibi, yöneticilere ses çıkarılmadan boyun eğilmesini istemiştir. Kötü yöneticilerin cezasını Tanrı'ya bırakmak gerekmiştir. Çünkü bir kere disiplinsizlik ve düzensizlik her zaman baskıdan daha kötüdür, sonra da -Tanrı'nın işine akıl sır ermez- belki bu kötü yöneticiler günahkâr halkı yola getirmeleri için gönderilmişlerdir. Yurttaş ancak Tanrı'nın açıkça yasakladığı bir şeyin yapılmasını buyuran yöneticiyi dinlememelidir. Fakat her türlü ayaklanma yasaya aykırıdır. Calvin'in genel görüşleri bunlardır. O şöyle demektedir; "...dinin filozoflar arasında birinci planda geldiği ve ulusların evrensel onayı ile buna her yerde uyulduğunu görerek, Hristiyan prensleri ve yöneticileri, dini öncelikle gözetlemezlerse vicdansızlıklarından utanmalıdırlar. Bu ödevin onlara özel olarak Tanrı tarafından verildiğini, onun lütfu ile yönettiklerini ve vekilliğini yaptıkları Tanrı'nın şerefini belirtir ve savunurken..." (Calvin, 1969, s.87).

Sonuç olarak diyebiliriz ki, mutlak monarşiler ve teokratik rejimlerde yaygın olan Tanrısal kaynaklı siyasal iktidarın meşruiyet dayanakları, günümüz toplumlarında artık geçerliliğini kaybetmiştir. Bilimin sosyal alanlara sirayeti ile birlikte dogmatizmin her çeşidine karşı yürütülen fikir savaşimleri karşısında teokratik yönetimlerin meşruluk iddiaları geriletilmiştir. Ancak yine de yakın geçmişte ve hatta günümüzde de ülkelerindeki kilise veya din adamları topluluğunun desteğini alan diktatörler (Franco, Mussolini, Hitler), kendilerini ulusu kurtarmak için Tanrı tarafından gönderilmiş vekiller olarak sunabilmektedirler. “Bu da gösteriyor ki, günümüzde iktidarlarını halktan alamayanlar, onu meşru göstermek için bazen Tanrı’yı yardıma çağırarak zorunluluğunu duymaktadırlar.” (Kapani, 1999, s.70).

Kralın iktidarı, Tanrının bir lütfü olmuştur. Hristiyan dogma Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcileri olarak Papalara sorgusuz yetkiler devretmekte, dinine bağlı halkın Papanın Tanrı adına krala taç giydirdiğine inanmakta, böylece meşruiyet Tanrısal bir kaynakla tesis edilmiştir. Kilise, Tanrısal dogmasını on iki Havariden St. Paul'un “Omnis Potestas a Deo” (bütün iktidarlar Tanrıdandır) söylevi ile sürekli hatırlatma gayretiyle, meşruiyetin elde edilmesine ilişkin dolaylı gücünü kaybetmemek istemiştir. Siyasal iktidarın meşruluğu Kiliseye olan bağlılıkla tesis edilmiştir. (Dursun, 2002, s.109.)

2.2.1.2. Seküler (Sivil) Meşruiyet Kaynakları

Meşruiyet; bir düşünce veya eylemin bir ana ilkedен veya ana sebepten hareket ederek haklılığını ispat etme arayışıdır. (Cipriani, 1987, s.1). Bir ilk sebep arayışı olarak ‘ideal’ bir düzeni, sağlam bir temellendirmeyi, aşkın bir değer veya ilkeyi ve gelecek için davranış kalıplarını, dürtülerini içeren devletin popüler bir iktidar ve kuşatıcı bir bütünlük arayışı (Ferrarotti, 1987, s.23) olan meşruiyet, bir düşünce ve eylemin haklı bir kökene dayandırılıp rasyonelliğinin ispatlanması çabası olarak da değerlendirilebilir. Meşruiyet, kavram olarak eylemlerin, ilişkilerin ve iddiaların toplumsal kabul görecektir hukuki, rasyonel, zorunlu, makul, doğal gerekçelere dayandırılmasıdır. Bu, insanların ve siyasal iktidarın temel bir yasaya göre hareket etmeleri ve sınırlandırılmaları anlamına gelir. Meşruiyet, siyasal iktidarın nüfuz alanı, iktidar sınırı olarak kabul edilmelidir. Aynı zamanda, bir fiilin hangi ilkeye göre tasdik edileceğinin referans kaynağını

gösterir. Bu yüzden meşruiyet, siyasal olarak eylemlerin ve inançların kabul edilebilir ölçütlerinin belirlenmesidir. Yani meşruiyet, insanların nasıl ve niçin bir siyasal iktidara destek verdikleri ve desteklerini çektikleri sorunudur. (Cohen, 1988, s.2). Geleneksel, dinsel, etnik ve kültürel farklılıklar, bireysel ve sınıfsal çıkarlar, sivil örgütlenmeler, siyasal, sosyal ve ekonomik beklentiler bu yapının meşruiyet kaynakları olarak karşımıza çıkar. (Çetin, 2002, s.3)

Meşruiyet, siyasal iktidarın amaçlarını ve eylemlerinin niteliklerini topluma kabul ettirme sorunudur. Bir meşruiyet kaynağı aramayan, düzenleyici ya da uygulayıcı gücünü bir 'yasa'ya bağlı kılmayan siyasal iktidar var olamaz. Bir ilkeye ya da yasaya gönderme yapılmadan siyasal iktidar kullanılamaz, sürdürülemez. İktidar, toplumu ne adına yönettiğini söylemeden, toplumdan onay almadan meşrulaşamaz. Aynı zamanda, hiçbir toplum da, saygı duyduğu ilke adına siyasal iktidara rıza göstermeden kendisini yönetmez. Kısaca, otoritenin (meşru güç) beslemediği bir güç ilişkisine siyasal iktidar adı verilemeyeceği; otoritesiz gücün, yasadışı uygulamanın, ilkesiz kullanımın her türlü sosyal ve siyasal düzenlemeyi imkansız kılan bir kaosa, krize ve meşruiyet bozumuna yol açacağı (Akal, 1991, s.7) gerçeği bizi toplum (rıza) ve siyasal iktidar (otorite) ilişkilerinde meşruiyetin olmazsa olmazlığına götürür. (Çetin, 2002, s.3)

XVIII. yüzyıl aydınlanmasıyla birlikte iktidarın meşruluk kaynağının Tanrı da olduğu inancı bilimsel şüphecilikle eleştirilene uğramış ve giderek etkisini yitirmiştir. Artık iktidarın kaynağının gökyüzünde değil de yeryüzünde, insanlarda ve toplumda aranmaya başladığı bir döneme girilmiştir. Doğal hukuk okulu ile özellikle Rousseau tarafından geliştirilen bu fikirlerin 1789 Fransız ihtilâl ini etkilediğinde hiç şüphe yoktur.(Kapani, 1999, s.70).

Millî egemenlik teorisinin kaynağını hiç kuşkusuz Rousseau'nun Toplum Sözleşmesi adlı yapıtında buluruz. Toplum sözleşmesi ulusal egemenlik konusunda çok güçlü bir eserdir. Bu eserde toplumsal adaletsizliğin kaynaklarını eleştirerek, her türlü iktidarın halktan kaynak alması gerektiğini savunuyordu. Rousseau'ya göre, insanlar doğa durumundan bir sözleşmeyle toplum durumuna geçince özgürlüklerini yitirmezler. Bu sözleşmenin içeriği, egemen siyasal otoritenin yerini, kapsamını ve kullanma biçimini belirler. Her birey bütüne bağımlı ve uyruktur; ama bütün, kendisini de

kapsadığı için, bütünü otoritesine uymakla dış bir güce değil, kendi kendisine uymuş olmakta, eskisi kadar özgür kalmaktadır. Bu bütüne Rousseau “genel irade” demektedir. Egemenlik ise yürürlüğe konulmuş genel iradeden başka bir şey değildir. Rousseau genel iradenin tüm toplumun üzerinde ve yararına olan bir irade olduğunu söyler. “Herkesin iradesi ile genel irade arasında, çok zaman hayli ayrılık vardır. Genel irade yalnız ortak yararı göz önünde tutar, öbürü ise özel çıkarları gözetir ve özel iradelerin toplamından başka bir şey değildir.” (Rousseau, 1965, s.341).

Sivil meşruiyet kaynakları meşruluk arayışlarının gökyüzünden yeryüzüne çevrilmesinin ürünüdür. Meşruiyetin birtakım mistik güçler ya da itikadi eylemlerle sağlandığına dair inanç aydınlanma dönemi ile sarsılmaya/sorgulanmaya başlamış, 1789 Fransız ihtilali sonrasında birey merkezli düşünceler daha fazla kale alınır olmuştur. Hobbes, Locke ve Rousseau’nun XVII. yüzyılın sonları ve XVIII. yüzyılın başlarında ifade ettikleri *toplum sözleşmesi* kuramları ile yönetme hakkı dolaylı olarak bireye devredilmiştir. Toplum sözleşmeleri devleti Tanrısallaştıran, “Tanrı’nın yeryüzündeki yansıması” olarak tanımlayan Hegel’in meşru devlet algısına son vermiştir. Avrupa’da Kiliseler siyasal alandan lağvedilmiş, imparatorluklar yerine ulus-devletler savunulmaya başlanmış, yönetim seçim sistemiyle belirlenir olmuştur. Modern Avrupa’da siyasal hayat, bireylerin yönetilmeye dair haklarını üstün bir güce (iktidar) devrettiğini beyan ettiği Toplum Sözleşmelerine dayanmaktaydı. Sözleşmeler tabiat halinden düzenli toplumsal hayat ya da Tönnies’ in ifadesiyle *gemeinschaft*’dan *gesellschaft*’a, yani cemaatten cemiyete geçişi sağlamıştır. Sözleşme ile devredilen haklar *genel irade* olarak tanımlanmış ve halk adına halkın yönetilmesini sağlamıştır. Dolayısıyla, iktidar muktedir olma gücünü, yani meşruiyetini halktan, halk egemenliğinden almaya başlamıştır. Milli egemenlik teorisi olarak da ifade edilen sözleşmeler ile monarşi meşruluğa karşı demokratik meşruluğun temelleri atılmıştır. (Kapani, 2003, s.71)

İktidar sahipleri veya iktidarı ellerinde tutanlar muhalefet veya direnmeyle karşılaşmalar dahi, iradelerini empoze etme imkânına sahiptir. Kısacası, iktidar bir kimsenin veya bir grubun diğerlerini kontrol edebilme kapasitesini anlatır. Bu anlamıyla iktidar, çeşitli sosyal ve siyasal ilişkilerde gözlenebilir. Örneğin, ataerkil bir ailede, aile

babası diğer aile fertleri üzerinde böyle bir kapasiteye sahiptir. Aynı Şekilde, klüp, sendika veya siyasi parti gibi çeşitli örgütlenmelerde bu tür bir iktidarın varlığından söz etmek mümkündür. Ancak siyasi iktidar, içinde g kullanma tekeli barındırması nedeniyle, bu tür örgütlenmelerde görülen iktidarlardan önemli ölçüde ayrılır. Bir başka deyişle, ne klüp müdürü, ne sendika başkanı, ne de siyasi parti lideri kararlarını uygulamak için meşru olarak g kullanmaya muktedir veya yetkili değildir. Asli olarak g kullanma tekeli elinde tutan tek kurum devlettir. Devlet, yasalara uymayan vatandaŐtan belli Şartlar gerçekleŐtiđinde ve belli kurallar çerçevesinde g kullanarak bu yasalara uygun davranmaya zorlayabilir. (Gönenç, 2001, ss.132-133).

Siyasal iktidarın Őiddetle bađdaŐtıđını yorumlayanlar olsa da sürekli g kullanmak ve g baskısı barındırdığını söylemek doğru olmaz. Uygulamalarında baskı ve emir ile zorlamalara gidebilirler fakat bu durum istikrarsızlığa ve isyana yol açabilir. Günümüz rneğinde Libya'da 42 yıl iktidarını sürdürmüş olan Kaddafi'nin bu durumunu örnek verebiliriz. Burada vurgulanması gereken yönetimin meşrulaştırılması politika ve iktidarın sreklileŐtirilmesi için önemlidir. Yönetim her ne kadar otorite ve g gibi algılansa da o gücü seeni yücelten aynı zamanda yeren ve düşüren seçmen ya da seçme hakkı yoksa halktır. Meşru otorite, meşru seçmen meşru yönetim önem arz eder.

Halk egemenliği teorisi de mill egemenlik teorisinin bir başka türdür diyebiliriz. O da mill egemenlik teorisi ile eŐ zamanlı ve üstelik de yine Rousseau kökenli olarak ortaya çıkmıştır. Çoğu zaman mill egemenlik ile halk egemenliği kavramlarının aynı anlamda kullanıldığı görülür. Kapani, bugün için bu eŐ tutmanın doğru olabileceğini fakat bu iki doktrinin, başlangıçta hem teorik ve hem de pratik bakımlardan farklı demokrasi anlayıŐlarını temsil ettiğini söylemektedir. "Millî egemenlik teorisinde, egemenliğin soyut bir bütün olarak, kendisine manev bir kişilik atfedilen illete verilmesine karşılık, halk egemenliği teorisinde egemenlik, somut olarak belli bir zamanda mill topluluğu meydana getiren vatandaŐlar kitlesine verilmektedir." (Kapani, 1999, s.73).

Şöyle ki halk egemenliği doktrininde temsilcilerin belirlenmesi içi gerekli olan oy kullanma da her vatandaŐın oy kullanma hakkı eşit iken mill egemenlik anlayıŐında

her vatandaş genel iradenin bir parçası olarak görülse de oy kullanma hakkına sahip değildir. 1791 Fransız anayasası bunu tam olarak yansıtır. Anayasanın başlangıcı bir ilkenin bildirilmesidir. Ancak “bu genel bildirinin hemen ardından anayasa, yurttaşları ‘aktif yurttaşlar’ ve ‘pasif yurttaşlar’ olarak ikiye ayırır; yalnız birincilere seçim hakkı verir ve yasama organına yalnız zenginlerin girmesini sağlayan iki dereceli seçim sistemi getirir.” (Beer, 1997, s.427).

2.2.2. Weberci Tasnif: Meşruiyet ve Otorite Çesitleri

Sosyal bilimler literatüründe, meşruiyete ilişkin tartışmalar genellikle Alman sosyolog Max Weber'in otorite ve meşruiyete ilişkin çözümlenmeleriyle başlar. Weber şöyle yazmaktadır: "Tecrübelerimiz bize göstermiştir ki, hiçbir otorite sistemi, sadece maddi, duygusal veya ideal motiflere dayanarak sürekliliğini sağlayamaz. Bütün bunlara ek olarak, her otorite sistemi meşruiyetine ilişkin bir inanç oluşturmak ve beslemek gayretindedir." (Weber, 1961, s.627)

Weber' in görüşlerinde iki unsur dikkat çekmektedir: Birincisi, yazar meşruiyeti siyasi rejimlerin yaşaması için en önemli faktör olarak görmektedir. İkincisi ise, yazar meşruiyet kavramını tanımlarken inanç unsurunu esas almaktadır. Bu genel tespitler çerçevesinde, Weber üç tip hâkimiyet veya otorite tipini ayırt etmektedir; geleneksel, karizmatik ve hukuki-rasyonel otorite. Geleneksel otorite, belli bir toplumda uzun zamandan beri yaşayan geleneklere dayanırken, karizmatik otorite bir liderin olağanüstü özelliklerinden kaynaklanır. Karizmatik otorite tipinde halk belli bir liderin sahip olduğu olağanüstü bir takım nitelikler dolayısıyla ona itaat ederken, geleneksel otorite tipinde vatandaşların yöneticilere itaat etmesinin nedeni, siyasi iktidarın geleneklere uygun olarak ele geçirip kullandığına olan inançtır. Hukuki-rasyonel otorite tipinde ise, otorite rasyonel bir hukuk sisteminin sonucudur. Bu otorite tipinde, insanlar geleneksel olarak saygı gören bir şefe veya karizmatik bir lidere değil, bir dizi soyut, genel ve kişilik dışı kurala bağlılık gösterir. Weber'e göre, modern dünyada geçerli olan otorite tipi hukuki-rasyonel otoritedir. (Weber, 1961, s.626).

Siyasi iktidarı ellerinde tutanlar, Weber' in çözümlemesine göre, yönetilenlerin rızasını talep ederken adeta şöyle seslenmektedir: Geleneksel şef: "Bana itaat et, çünkü

halkımız yüzyıllardan beri şeflerine itaat etmiştir."; karizmatik lider: "Bana itaat et, çünkü ben senin hayatımı değiştirebilirim."; hukuki-rasyonel yönetici: "Bana itaat et, çünkü ben senin hukuka uygun olarak atanan yöneticimim." (Parkin, 1982, s.77).

Weber' in sınıflandırması dikkatli incelendiğinde, meşruiyetin hukukilikle aynı şey olmadığı hemen ortaya çıkar. Hukukilik esas olarak, hukuka veya kanunlara uygunluğu anlatır. Yöneticilerin anayasa ve kanunlara uymaları, o yöneticilerin yönetilenler gözünde meşru olduğu anlamına gelmez. Bir başka deyişle, yöneticiler karar alırken, emir verirken pozitif hukuka uygun davranabilirler, ancak buna rağmen yönetilenlerin çoğunluğu veya bir kısmı yöneticilerin yönetme hakkını tanımayabilirler veya meşru olduğuna inanmayabilirler. Carl J. Friedrich, buna örnek olarak 18. yy. Fransı'ndaki XVI. Louis yönetimini göstermektedir. (Friedrich, 1974, s.113).

Bazı durumlarda bunun tersi de söz konusu olabilir; yani hukuka uygun davranmayan bir rejim halk tarafından meşru sayılabilir. Kuşkusuz hukukilik meşruiyetin artmasına katkıda bulunur, ancak her zaman hukuka uygun bir rejimin meşru olduğu söylenemez. Bu tespitler anayasalar için de geçerlidir. Anayasa yapım aşamasında hukuki devamlılığın sağlanması, hukukiliğin gözetilmesi, yani yeni anayasanın eski anayasada yer alan anayasa değişikliğine ilişkin kurallara uygun olarak yapılması, yeni anayasaya belli şartlar altında meşruiyet kazandırabilir, ancak bu sadece hukukilikten kaynaklanan bir meşruiyettir. Tarihi örnekler bize göstermiştir ki, hukukilik veya hukuki devamlılık anayasaların sosyolojik anlamda meşruiyet kazanmaları ve yaşamaları için yeterli değildir. (Arato, 1994, s.166).

Weber' in görüşleri bazı yazarlar tarafından eleştirilmiştir. Gönenç makalesinde bu durumu şu şekilde aktarmıştır: (Gönenç, 2001, s.135)

“..... Bazı yazarlar Weber'in sınıflandırmasını "modası geçmiş" (*obselete*) olarak nitelendirirken (Doğan, 1994, ss.297-313), bazıları "sınırlı" (*limited*) bulmuştur.” (Birch, 1993, ss.35-37). John Schaarise Weber ve onu izleyen yazarları bir başka açıdan eleştirmiştir. Çağdaş felsefecilerden Hanna Fenichel Pitkin'in düşüncelerini (Pitkin, 1972, ss.280-286) esas alan Schaar'ın, yukarıda incelediğimiz "inanç-temelli" meşruiyet tanımlarına getirdiği ilk eleştiri, bu tür tanımların meşruiyeti

tümüyle inanç veya kanaate indirgediği noktasında toplanmaktadır. Eğer insanlar mevcut kurumların "uygun" veya "ahlaken münasip" olduğuna inanıyorlarsa bu kurumlar meşrudur. Bu eski kavram, yazara göre, cerrahi bir müdahale ile o hantal "normatif ve "felsefi" kısımlarından ayrılmıştır. Böylelikle, bir araştırmacının, bir rejimin, kurumun veya emrin meşru olup olmadığına karar vermek için kamuoyu veya kamu efkan dışında bir yere bakması gerekmez. Bu ilk eleştiriyle bağlantılı olarak Schaar'ın "inanç-temelli" meşruiyet tanımlarına getirdiği ikinci ve daha önemli eleştiri liderlerin halkın inançlarını şekillendirme kapasiteleriyle ilgilidir. Yazara göre, bu tanımlar meşruiyeti, sistemin, mensuplarını kendi uygunluğuna ikna etme kabiliyeti olarak görmektedir. Bu demektir ki, özellikle propaganda ve halkla ilişkilerin bu kadar geliştiği günümüzde, yöneticiler yönetilenlerin inançlarını manipüle edebilir ve Weber'in tanımladığı anlamda bir inanç oluşturabilir. Bu durumda meşruiyet iktidar sahiplerinin eline kalmış olur. (Schaar, 1970, ss.48- 49). Bu son eleştiri, Weber ve onu izleyen yazarların görüşlerine karşı alternatif bir meşruiyet çözümlemesi öneren David Beetham'ın da çıkış noktasıdır. (Beetham, 1991, s.53). Kuşkusuz, Pitkin, Schaar ve Beetham tarafından getirilen eleştiriler ciddiye alınması gereken eleştirilerdir. Ancak, bu eleştiriler Weber ve onu izleyen yazarlar tarafından yapılan meşruiyet tanımlarının geçerliğini tümüyle ortadan kaldırmaz. Çünkü fikrimizce, davranışlar çoğu zaman inançlar tarafından yönlendirilmektedir. Dolayısıyla inanç, sosyo-politik süreçlerin ve dolayısıyla meşruiyet kavramının açıklanmasında kabul edilebilir bir başlangıç noktası olabilir.

Geçmiş yaşam formlarının su ana taşıdıkları maddi ve manevi bütün değer yargılarını ihtiva eden gelenek, geçmişte yapılan eylemlerin doğru-yanlış bulunma koşuluna göre tarihin süzgecinden elenmesi ile oluşan gerçeklerin toplamıdır. Toplum tarafından hakikatler bütünü olarak kabul edilen gelenek içerdiği mistik nosyonlar ile Weber'e göre en eski meşruiyet kaynağıdır. (Weber, 1962, s.121)

2.2.2.1. Geleneksel otorite

Weber' in birinci ideal tipi, meşruiyet ilkelerini geleneklerden ve geçmişin köklü mirasından alan geleneksel otoritedir. Geleneksel iktidarlara olan itaatin temel

ölçütü, geleneklere olan yoğun saygı ve bağlılıktır. Geçmişin kutsanması sonucu, geleneksel otoriteye olan bağlılık da kutsallık içerir.

Geleneksel otorite, eskiden beri süregelen geleneklerin ve bu geleneklere uygun olarak otoriteyi elinde bulunduranların meşruluğunun, kutsal olduğu inancına dayanmaktadır. Bu sistemde kanunlara değil geleneklerin tayin ettiği “efendilere” itaat edilir. Efendilerin verdiği emirlerin meşruluğu verilen emirlerin mevcut geleneklere aykırı olmamasına bağlıdır. Efendilerin buyrukları geleneklerin çizdiği sınırlar içinde kişisel ve keyfidir. Yönetim kadrolarının oluşturulması ve bu kadrolara görevlilerin atanması geleneklere göre yapılmaktadır. Bu sistem, yönetsel yapıda kişisel ve keyfi bir yönetme imkânı tanımakla birlikte, bu keyfilik ya da kişisellik gelenekler ile sınırlandırılmıştır. Emirler uyan kişiler birer “uyruk” durumundadır. Emirler ise geleneksel sadakat duygusu nedeniyle uyarlar. (Eryılmaz, 1994, s.50).

Bu otorite biçimi, patrimonyal ve feodal olmak üzere iki şekilde kendini göstermektedir. Geleneksel otoritenin patrimonyal biçiminde, idari aygıtta çalışan personel, ücret ve bahşış bakımından genellikle efendilerine kişisel bakımdan bağımlı olan (hizmetçiler, akrabalar ve gözdeleler gibi) tebaadan oluşmaktadır. Öte yanda, feodal biçimdeki otorite aygıtında çalışanlar, efendiye karşı önemli ölçüde özerkliğe sahiptirler. Feodal görevliler, efendiye, kişisel olarak bağımlı değildir. Efendi ile aralarında bir sadakat yemini çerçevesinde işbirliği vardır. Böyle bir sözleşme çerçevesinde, feodal görevliler, kendilerine ayrılmış alanlarda bağımsız yetki kullanmaktadırlar; genellikle kendi özel mülkleri vardır; varlıkları ve gelirleri için üstlerine bağımlı değildirler. (Eryılmaz, 1994, s.51).

2.2.2.2. Rasyonalite-Hukukilik

Weber’ in İkinci ideal tipi, yasal-ussal otoritedir. Bu otorite tipi, belli bir kurumda bulunmak veya belli kurallara bağlı olmak sebebiyle düzenleme ve itaati sağlama hakkı olarak anlaşılır. Weber, bu otorite tipini bürokrasi ile açıklar. Bürokratik yapıda, yasal düzenlemeler ile belirlenmiş resmi yetki alanları, amaçların gerçekleşmesini sağlayacak resmi görevlerin dağıtımını, işbölümü ve bunun süreklilik içinde işlemesi söz konusudur. Kurullarla, resmiyetle ve kurumlarla düzenlenmiş,

sistematik ve rasyonel bürokrasi alanında otoriteye itaat kişilerden ayrı olarak işlevsel ve kurumsal bir rol üstlenmiştir. Bu yüzden bürokrasi, modern devletin en önemli iktidar aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bürokrasi, bir kez tam kurulduktan sonra artık ortadan kaldırılması en zor olan toplumsal yapıdır. Bürokrasi, toplu eylemi rasyonel düzenlilik kazanmış toplumsal eyleme dönüştürmenin başlıca aracıdır ve bu nedenle, güç ilişkilerini toplumsallaştırmaya ve bu gücü denetleyenlere hiyerarşik iktidar alanı kazandırmaya yönelir. (Weber, 1993, ss.207-208).

Siyasal iktidar yönetme hakkını herkesçe kabul edilen rasyonel (hukuki) kaidelerden alıyorsa rasyonel otorite ya da rasyonel meşruiyet söz konusudur. Modern dönemde siyasal iktidarlar genellikle hukukilik esasında meşruiyetlerini elde etmişlerdir. (Kapani, 2003, s.90).

Emir verme gücünün geçerliliği “akılcı kurallardan” oluşan ve herkes için bağlayıcı olan normlara dayanıyorsa bu takdirde “yasal otorite” söz konusudur. Yasal otorite, akılcı olarak konulmuş olan yasaların doğruluğuna ve bu yasalara göre seçilmiş olan önderlerin meşruluğuna dayanır. Emretme gücünü kullananlar, kanunla düzenlenmiş usullere göre atanır ya da seçilir ve bizzat hukuk düzeninin sürekliliğinden sorumludurlar. Weber bu otorite tipine bir de “rasyonellik” eklemiştir. Emretme gücünü kullananlar rasyonel ve yasal kurallara uygun davrandıkları sürece meşrudurlar. Yasal otoriteye uygun olan yönetsel yapıyı Weber “bürokrasi” olarak nitelendirmiştir. (Arslan, 2005, s.248).

Yasal otorite, daha açık bir ifadeyle yasalara dayanan güç ve egemenliktir. Bu, yasaların geçerliliğine ve rasyonel kurallara dayanan işlevsel “yetki”ye inanmaya bağlıdır. Yasalarca konulmuş ödevlerin yerine getirilmesinde itaat esastır. Bu otorite tipinde halk, kanunlara, onların karizmatik ya da geleneksel liderler tarafından yapıldığından değil, yöneten ve yönetilenler tarafından uygun ve doğru olarak kabul edilen bir prosedüre göre yapıldığına inandığı için uyarlar. Ayrıca yönetici, mevcut makamına yasal prosedürlere (atama, seçim vb.) uygun olarak geldiği ve buna bağlı kaldığı için amir olarak kabul edilir. (Eryılmaz, 1994, s.54).

Weber'e göre bu otorite tipleri, gerçek hayatta "saf" bir biçimde ortaya çıkmaz. Bu saf tiplerin çok karmaşık türlerine ve bileşimlerine rastlanır. Bununla beraber söz konusu tiplere, gerçek otorite sistemindeki yasal, geleneksel ve karizmatik unsurların çeşitli bileşimlerini saptamada olduğu kadar, ideal tiplerle realite arasındaki farklılıkların nedenlerini anlamada da, araştırmacılara yardım eden yararlı bir analitik araçtır. (Gülmez,1975, s.15).

2.2.2.3. Karizmatik Otorite

Weber' in üçüncü ideal tipi ise karizmatik otoritedir. Karizma, iktidarını siyasi iktidara meşruiyet kazandırmış temel ilkelere dayanır. Fakat çoğu zaman bu kişilik kendi meşruiyetini ve iktidarını kendisi oluşturur. Oluşan bu iktidar, toplumsal meşrulaştırma ile otoriteye dönüşür. Toplumsal meşrulaştırma ya geleneksel ya dinsel ya da ideolojik bir kaynaktan beslenir. Bu kaynaklar lidere mitolojik, kutsal, üstün insan özellikleri kazandırır. Bu özellikler olmasa liderin toplumsal meşruiyeti gerçekleşmez. Çünkü onu itaat edenlerden ayıran bu kaynaklardan aldığı güçtür. "Bu güç onları besledikleri meşruiyetten çoğu zaman bağımsız ve özgür kılar." (Ardigo, 1987, s.33). Lider artık meşruiyetin temel yasasının kendisi olduğunu iddia eder. Birlik ve bütünlüğün temelini kendisinin de içinde olduğu meşruiyet değil bizzat kendisi olduğunu ilan eder. Bu durum, meşruiyet ve liderliğin örtüşmesi durumudur. "O, artık bir geleneğe, bir kurala veya herhangi bir kısıtlamaya aldırılmayan özgür biri olarak halkın efendisidir." (Weber, 1993, s.197).

Karizmatik otorite, bir kişiye karşı güvene, onun kahramanlığına veya üstün niteliklerine duyulan inançtan kaynaklanan otorite biçimidir. Bu otorite, geleneklere tamamen zıt bir doğrultuda gelişebilir. Önemli olan kişinin, sihir, kahramanlık ya da diğer olağanüstü yetenekleri ile karizmaya (tanrı vergisi kişiliğe) sahip olduğu hakkında bir "inanç" uyandırmasıdır. Karizmatik otoritenin meşruluğu, bu inanç temeline dayanmaktadır. (Eryılmaz, 1994, s.53)

Weber'e göre bu egemenlik biçiminin yönetsel ifadesi kural olarak gevşek ve yetersizdir. Başka bir deyişle, egemenliğe karşı itaat ve kabullenme duygusu oluşturması, hem önderin kişisel çaba ve çekiciliğine, hem de önderin yakın

yardımcılarını yönetenle yönetilen arasında “köprü” kurabilme yeteneklerine bağlıdır. Özetle, karizmatik egemenlik ve yönetim biçimi, kişisel ve durulmamış bir nitelik arz etmektedir. (Fişek, 1979, s.73).

Karizma, ister gerçek ister yakıştıрма, isterse iddia olsun herhangi bir kimsenin olağanüstü bir yeteneği olarak anlaşılmalıdır. O halde, ‘karizmatik otorite’, yönetilenlerin belli bir kişideki olağanüstülüğe inandıkları için itaat ettikleri insanlar üzerinde ister dış, ister iç etkisi baskın olsun bir hakimiyeti ifade eder. Karizmanın meşruluğu, normal insan yeteneklerinin ötesinde olduğu, doğaüstü sanıldığı için saygı duyulan olağanüstülüğe inanış ve bağlanıştan gelir. Karizmatik iktidarın meşruluğu böylelikle, sihirli güçlere, vahiyler ve kahramanlara hayranlığa dayanır. Bu inançların kaynağı, karizmatik yeteneğin mucizelerle, zaferle ve başka başarılarla, yani yönetilenlerin refahı ile kanıtlanmasıdır. Karizmatik iktidar, geleneksel ya da rasyonel, genel normlara göre işlemez; ilke olarak, somut vahiyler ve ilhamlara göre işler ki bu açıdan, irrasyoneldir. “Karizmatik otorite, öyle yazılmış ama ben sana diyorum ki!”liğe dayanmaktadır. (Weber, 1993, s.253).

Karizmatik otorite, meşruluğunu yasalardan, pozisyonlardan, geleneklerden değil de; liderin örnek alınan karakteristiğine duyulan güvenden almaktadır. Karizma sahibi kimseler sıradan insanlardan ayrı tutulmaktadır, doğuştan sahip olunan doğaüstü, insanüstü veya sıra dışı güç ve özelliklere sahiptirler. Weber, yazılarında modern toplumdaki bireysel sorumluluk, yaratıcılık, insan özgürlüğü gibi konulara ilişkin duyduğu endişeleri belirtmiştir. Yasal-akılcı otorite 20.yüzyıla damgasını vurmuştur ve kurumsal yapılar hızla gelişirken, karizma gücünü yitirmektedir. (Conger, 1994, s.35)

Karizmatik liderlerin davranışları üç aşamada oluşur. Eğer etkileyebilirlerse, bu davranışlar çalışanlar üzerinde pozitif sonuçlar yaratabilir. Örneğin tatmin, içsel motivasyon, işin anlamlandırılması, örgütsel bağlılık, kişisel fedakarlık, lidere ve vizyona kişisel bağlılık gibi sonuçlar ortaya çıkabilir. (Kırel, 2000, s.46).

Liderlik davranışının sonraki adımı iki tamamlayıcı süreci içerir. Bunlardan birincisi, karizmatik liderler çalışanlara yüksek performans ve standart beklentisi oluştururlar, böylece bireyler büyük üretimlere yol gösterebilecek, ulaşılabilir amaçlara

meydan okuyabileceklerini bilirler. İkincisi ise, karizmatik liderler izleyicilerin beklentilerini karşılamada güvenilir olduklarına ilişkin tanıtımlara ihtiyaç duyarlar. Böylece izleyiciler güç amaçları başarmada liderlere ne sorarlarsa cevabını ikna edici olarak alacaklarına inanırlar. Üçüncü ve son davranışta liderlik davranışlarının bir rol modeli dizisini kapsadığıdır. Lider modelleri istenilir değerler, özellikler, inançları kapsar ve güvenilir bir vizyona ihtiyaç vardır. (Kırel, 2000, s.47

3. MISIR'DA NASIR DÖNEMİ

1952'den 1967'ye kadar olan dönemde Cemal Abdül Nasır, kararlı, bağımsız ve imparatorluk geçmişinden kurtarılmış, parlak Arap geleceğine yönelik yeni bir toplum inşa eden kişidir. (Cleveland, 2004, s.335).

1952 yılında Hür Subaylar Hareketi adı altında yapılan darbe ile başa geçen Nasır'ın devlet kaynaklarının millileştirilmesi gibi radikal kararlar alması ve güçlü kişiliği sayesinde Arap birliği projesinin önderi olması onu Arap dünyasının karizmatik lideri haline getirmiştir. Arap birliği projelerinin çökmesi ve 1967 yılında yaşanan ikinci Arap-İsrail savaşındaki başarısızlık ise Nasır'ın sonunu hazırlamıştır.

3.1. Hür Subaylar Darbesi Öncesi Mısır

Osmanlı döneminde Mısır'ın valiliğini alan daha sonra iktidara gelen Kavalalı Mehmet Ali Paşa ile Mısır monarşik yönetime girmiştir. 1923 yılında bağımsızlığını kazanmasıyla meşruti yönetime giren Mısır, kalkınma yolunda politikalar oluşturmaya başlamıştır.

Mısır 1922'de bağımsızlığını kazanmış olsa da ülke siyasetinde ve ekonomisinde İngiliz ve genel olarak Batılı devletlerin etkisi sürmeye devam etmiştir. Bu etkiye rağmen milli kalkınma için çabalar da görülmeye başlamıştır. 1920'de Bank Mısır'ın kurulmasının ardından yerel sanayiye geliştirecek ve yerel yatırımcılara yatırım olanakları sağlayacak kaynaklar sunulmaya başlanmıştır. Bu dönemde Mısır'ı Mısır'ın kaynaklarıyla geliştirme ve kalkındırma fikri ülkede güç kazanmaktadır. Bu çerçevede 1930'larda güçlenen 'Mısırlaştırma' politikasıyla beraber milli bir sanayi, finans ve ticaret burjuvazisi oluşmaya başlamıştır. 1929 ekonomik buhranının da etkisiyle 1930'da Muhammet Ali döneminden beri ilk defa gümrük tarifeleri uygulanmaya başlanmıştır. İç piyasayla rekabet eden tüketici mallarına yüzde on beş ile yirmi arasında vergi uygulanmıştır. (Zaaluk, 1989, s.17). İkinci Dünya Savaşından sonra Mısır'da milliyetçilik akımları hız kazanmıştır ve 1947-48 Birinci Arap-İsrail savaşında

Mısır orduları İsrail'e karşı savaşmış ama başarılı olamamıştır. Cemal Abdül Nasır da o savaşa katılan subaylardan biridir. (Diriöz, 2012, s.84).

3.1.1. Birinci Arap-İsrail Savaşı ve İsrail'in Kurulması

Mısır'da Nasır olaylarından bahsetmeden önce İsrail devletinin kuruluşuna değinmek gerekmektedir. Arap milliyetçiliği ile adını tanıtan ve İsrail'e karşı verdiği savaşlar ve uğraşlar ile Mısır'ın dış politikasının genel bir politikası olan İsrail bu bağlamda önemlidir. Ayrıca İsrail'in kuruluşundan sonra başlayan 1. Arap İsrail savaşında Nasır'ın subay olarak başta olması bir başka önem arz etmektedir.

Filistin topraklarında yaşayan İsraililer İngilizlerin manda rejimini bu topraklardan kaldırması ile bağımsızlığını kazanmıştır. 14 Mayıs 1948 günü Tel-Aviv'de Yahudi Milli Konseyi İsrail devletini kurduğunu söylemiştir. İsrail'in şu anki dış politikadaki etkinliği göz önüne aldığımızda kurulan bu devleti kısa süre içinde ABD'nin tanıdığını söylemek beklenmedik bir durum değildir. SSCB'de ABD'yi takip ederek bağımsızlığını tanımıştır.

İsrail devleti birkaç gün içinde Arap Birliği'ne savaş açmışlardır. Mısır'ın da içinde olduğu Ürdün, Suriye, Irak açılan savaşa cevap vermiştir. Fakat daha kurulum Batılı güçlerin ve Rusya'nın desteğini arkasına alan İsrail savaşta Araplara karşı üstün duruma geçmiştir. 1947 yılına gelindiğinde Filistinliler buldukları toprakları zulümden kurtulmak için terk etmiştir.

Filistin-İsrail çatışmasının başlangıcı 19. yüzyılın sonuna kadar götürülebilse de dönüm noktası olan tarih, İsrail Devleti'nin ilan edildiği 1948 yılıdır. 1948 yılı İsraililer için zafer anlamına gelirken, bu tarih Filistinlilerin hafızalarında "nakba" (felaket) olarak yer etmiştir. İsrail Devleti kurulurken, 1947 BM Taksim Plan'yla Filistinlilere bırakılmış olan Batı Şeria Ürdün'e, Gazze Şeridi ise Mısır'a verilmiştir.(Özkoç, 2009, s.170).

3.2. Nasır'ın Meşruiyet Kaynakları

1952 yılında Nasır önderliğinde Hür Subaylar Hareketi adı altında Mısır'da yapılan darbe ile Nasır yönetime el koymuş, cumhuriyeti ilan etmiştir. Nasır ile birlikte

Mısır iç politikasında yaşanan, devletçi ekonomik ve sosyal refah politikaların benimsenmesi, kadın haklarındaki gelişmeler yaşanması, eğitimde reformlar yapılması Nasır'ın meşruiyet kaynaklarını oluşturmaktadır.

3.2.1. Hür Subaylar Hareketi

1952 yılı başlarında Başbakan Nehhas Paşa'nın, İngiltere'nin Mısır'daki varlığının devamını sağlayan 1936 tarihli anlaşmayı iptal etmesi ve savaştan sonra Mısır'ı tahliye edeceğine söz veren İngiltere'nin bu sözü tutmaması sonucunda, kamuoyunda hakim olan kuşkulu bekleyiş bir anda büyük bir heyecana dönüşmüş; halkın ayaklanmasıyla başlayan gösteriler ve polis kuvvetleri ile İngiliz askerî birlikleri arasında yaşanan kanlı çatışmalar, büyük bir infialle sonuçlanmıştır. Başbakan Nehhas'ın İngiliz yanlısı kral tarafından görevden alınması, yeni başbakanın da istifası ile ortaya çıkan kaos ortamından istifade eden Nasır ve arkadaşlarının, 22/23 Temmuz 1952 gecesi yönetime el koymasıyla Mısır toplumu, devrimci bir dönüşüme maruz kalmıştır. İhtilal sabahı saray çevresine yakınlığı ile bilinen Muhammed Necib ile ilişki kuran ve onu darbenin başına getiren Nasır, Mısır'da yeni bir dönemin başlamasında aktif bir rol oynamıştır. Darbecilerin bütün şartlarını kabul ettiğini bildirirse de, Kral Fâruk da ihtilal sabahı tahttan indirilerek ülke dışına çıkarılmıştır. Muhammed Necib her ne kadar ihtilalin lideri olarak görünse de ülkedeki güç, esas olarak Nasır'ın elinde toplanmıştır.(www.misir.ihh.org.tr, 2012) Mısır'da 1952'de Hür Subaylar'ın Nasır önderliğinde yönetimi ele geçirmelerinin ardından başlayan cumhuriyet dönemi halen devam etmektedir. (Usak, 2011, s.23).

II. Dünya Savaşı sonrası bölgede baş gösteren Arap-İsrail Savaşı ve Savaşta Arap güçlerinin büyük bir mağlubiyet alması, tüm Orta Doğu'da olduğu gibi Mısır'da da milliyetçi kesimler ile İngiliz destekli Monarşi arasındaki iktidar krizini derinleştirmişti. Mısır'daki gerginlik, 26 Temmuz 1952'de Hür Subaylar Hareketi adı altında bir grup askerin Kral Faruk'u dokuz aylık oğlu Ahmed Fuad adına tahttan vazgeçip sürgüne göndermesi ile son bulmuştur. (Calvocoressi, 1996, s.371).

Gerçekleştirilmiş olan darbe, bir devrim niteliği taşıyarak, Mısır'ın ulusal bağımsızlık mücadelesinde bir dönüm noktası olmasının yanı sıra Hür Subaylar

kendilerini 2500 yıllık Mısır tarihinde ilk kez yönetime gerçek yerli Mısırlılar olarak takdim etmişlerdir.(Trumberger, 2003, s.179).

Darbeden beş gün sonra General Necib' in sözcüsü Batılı askeri ataşelere Mısır silahlı güçlerinin komünist faaliyet ve propagandalara karşı mücadele etme üzerine gayri resmi bir komite kurmak istediğini belirterek bu komitede ayrıca Fransız ve Amerikan elçiliklerinden askeri temsilcilerin de yer almasını umut ettiğini ifade etmiştir. Bunun ardından Necib' in sözcüsüyle ABD elçilik temsilcisi arasında yapılan toplantıda sözcü, komitenin amacını komünistlerle mücadele etmek ve ABD lehine bir eğilim sağlamak üzere iç propaganda planlaması olarak tanımlamıştır. Yine darbeden hemen sonra ABD Dışişleri Bakanlığı'na;

“Benim isteğim üzerine Mısır'lı yetkililer cezaevindeki 14 önde gelen komünisti serbest bırakmadılar” diye müjde verebiliyordu. Yeni rejimin antikomünist tutumu ABD'yi son derece umutlandırmıştır. (Rüstemoğlu, 2008, s.27).

Haziran 1952 Devrimi'ni takiben ülkenin lideri olarak ortaya çıkan Cemal Abdül Nasır ile Mısır'da pan-Arabizm resmi bir doktrin haline getirilmiştir. Arap ülkeleri arasında tarihsel bağların ve ortak düşmanların bulunduğu temel fikrinden hareket eden Nasır, görüşlerini diğer Arap ülkelere yaymış ve Arap birliğinin gerçekleşmesi yolunda öncü olmuştur. Fikirlerine destek sağlamak amacıyla da, sosyal eşitliğe elverişli bir politika aracı olarak gördüğü Arap sosyalizmini öne çıkarmıştır. (Taylor, 1988, s.42). Elbette, Nasır'ın Arap birliği yolundaki gayretlerinin politik bir amacı da vardı. Özellikle Sovyetler Birliği'nin destekleyici politikalarıyla daha da önem kazanan Mısır, bölgede lider ülke konumuna yükselme amacına yönelmiş dolayısıyla pan-Arap ideoloji dayanaklı milliyetçilik, Nasır'ın üzerinde önemle durabileceği en önemli politik araç olmuştur. (Hammond, 1972, s.20).

3.2.2. Cemal Nasır' ın Döneminde Mısır'ın İç Politikası

1952 yılında Cemal Abdül Nasır önderliğinde Hür Subaylar Hareketi, Kral Faruk'a karşı bir darbe gerçekleştirerek ülke yönetimine el koymuştur. Bu hareketin temelindeki Arap Milliyetçiliği de ülkenin kaynaklarının ülke halkına daha adil dağıtılmasını savunmaktaydı. Dolayısıyla gıda, benzin, gibi pek çok ürüne sübvansiyon

gelmiştir. Bu gıda sübvansiyon sistemi Mısır'ın yıllık GSYH'sının yaklaşık %8,6'sına tekabül etmektedir. Ancak Nasır'ın kurduğu bu sistemi değiştirmek de siyasi açıdan çok büyük riskler getirmektedir. (Diriöz, 2012, s.85).

1952'de Abdül Nasır Kral Faruk 'u devirdikten sonra 1970'lere kadar devletçi ekonomik ve sosyal refah politikaları uygulamıştır. Büyük toprak sahiplerinin siyaset ve ekonomideki etkisini azaltmak için toprak reformu yapmıştır. Popülist ekonomik politikalar küçük çiftçi ve işçilerin durumu kısmen düzelse de genel ekonomik ilerleme sağlanamamıştır. İsrail ile savaşların maliyeti ve demokratik denetimin bulunmaması Abdül Nasır'ın ekonomik politikalar geliştirmesine engel olmuştur. (Uysal, 2011, s.27).

Cemal Nasır döneminde orta sınıfa dayalı bir toplum yapısı oluşturulmaya çalışılmış, fakat Arap-İsrail savaşları soğuk savaş sırasında SSCB'nin yanında yer alınmasından dolayı Mısır halkı daha da fakirleşmiştir. Enver Sedat ve Hüsnü mübarek dönemlerinde izlenen ekonomik liberalleşme politikalarından yöneticilerin çevresindekiler faydalanırken halkın büyük bir bölümünde fakirleşme daha da artmıştır. Halk arasındaki ekonomik uçurum diğer sosyal ilişkileri de etkilemektedir. Örneğin halkın eğitim aldığı okullar ile yüksek sınıfın çocuklarının aldığı eğitimde eşitsizlikler vardır. Halka açık okullardan eğitim almış kimseler daha kalitesiz eğitim aldıkları için iş bulma olanakları oldukça sınırlıdır. (Tıgılı, 2009, s.7).

Nasır döneminde kadınlara geniş haklar verilmiştir. Modern Mısır toplumunda kadınların etkisini artırmak için yukarıdan gelen reformlar yapılmıştır. Özellikle kadınların sağlık ve eğitim haklarından faydalanabilmeleri hizmet alanlarında erkeklerle eşit haklara kavuşabilmeleri bu dönemde olmuştur. 1956'da gerçekleştirilen anayasal düzenleme ile kadınlara oy hakkı verilmiş ve istedikleri meslekte çalışma hakları tanınmıştır. Ücretin erkek ve kadınlara göre değil, mesleğe göre belirlenmesi esas alınmıştır. Nasır, zorunlu eğitimi 6 yıla çıkararak kadınlardaki okuma yazma oranını yükseltmeye çalışmıştır. Bu maksatla okuma yazma kursları açıldı. İlkokulu bitiren kızların orta ve yüksek öğretime devam etmeleri devlet tarafından teşvik edilerek sosyal yardımlar ve burslarla desteklenmiştir. Ayrıca ilk defa doğum kontrolü uygulamasına geçilerek kadınların fazla çocuk doğurmamaları istenmiş, tek eşlilik esas alınmasına rağmen çok evliliğe izin verilmiştir. (Abu-Lughod, 1998, s.112).

1952–1956 arası Mısır’da kamusal sektörün büyümesi desteklenmişse de bu genelde özel sektöre karşı değil, onun yetişemediği sektörlerle yatırım şeklinde olmuştur. Durum böyle olmasına rağmen özel sektör, yani ‘aristokrat burjuvazi’ gücün Hür Subayların eline geçmesini endişeyle izledi. Özellikle 1952 Toprak Reformu bu çerçevede önemlidir. Toprak reformu özel toprak mülkiyetini 200 feddanla sınırlandırmakta ve bu miktar üzerindeki toprağı topraksız köylülere dağıtmayı öngörmektedir. Temelde amaçlanan da özel mülkiyeti engellemek değil eski rejimin dayandığı sınıfların, yani büyük toprak sahiplerinin gücünü sınırlamaktır. (Mahmoud, 1976, s.7). Fakat Nasır’ın bu uygulamaları Süveyş krizine kadar tutmamıştır.

Hür Subayların monarşiyi devirerek başa geldiği 1952’ye dek milli gelir yüzde kırk oranında artmakla beraber yukarıda da belirtildiği gibi toplumun küçük bir kısmının elinde toplanmaktadır. Aynı dönemde devlet yatırımları sadece altyapıya yönelmiş, özellikle sulama çerçevesinde yatırımlar yapılmıştır. Devletin ekonomideki yeri 1952’ye gelindiğinde yüzde 13 civarındadır. (Donald, 1967, ss.272-273).

Nasır önderliğindeki Mısır hükümetleri 1957 yılında beş-yıllık sanayi planlarını yürürlüğe sokmuş, 1960 sonrasında ise tüm ekonomiyi beş-yıllık planlarla yönetmeye başlamıştır. Özel sektörün rejimle ilgili kaygıları özel mülkiyet altında olan Mısır Grubunun ve Bank Mısır’ın devlet eline geçmesiyle birlikte iyice kuvvetlenmiştir. 1961 yılı ‘sosyalist kararlarıyla’ hemen, hemen tüm büyük ölçekli sanayi, bankacılık, sigorta, yabancı ticaret şirketleri, pek çok otel ve büyük mağaza millileştirilmiş ve bunun sonucunda da bu döneme dek korunmaya çalışılan devlet özel sektör ilişkisi kesilmiştir. Nasır yönetimi eski varlıklı sınıfların yani büyük toprak sahiplerinin, monarşi bürokrasisinin ve aristokratlarının pahasına, bu küçük grubun elinde toplanan büyük zenginliğin Mısır’ın ‘gerçek sahiplerine’ dağıtıldığı, tam bağımsız, milliyetçi bir kalkınma modeli doğrultusunda kurgulanan politikaları uygulamaya başlamıştır. Devletin tüm ekonomik faaliyeti eline aldığı 1961 sonrasında Mısır klasik bir ithal-ikameci kalkınma modeli izlemeye başlamıştır. Bu model Mayıs 1962’de Nasır’ın ülkenin Meclisine sunduğu Milli Sözleşmeyle (*al Mithaq al Watany*) de açıklanmış ve ideolojik temelini bulmuştur. (Ikram, 2006, s.6)Nasır burada burjuvazi kesimi yok

etmeyi ekonomiyi kamulaştırmayı planlamıştır. Toprakları ve devlet varlıklarını millileştirmek yolunda bir ekonomik politika benimsemiştir.

Mısır'ın ekonomik kalkınma modelinde 1965'le beraber problemler baş göstermeye başlamıştır. Tüm ithal-ikameci örneklerde olduğu gibi Mısır da büyük bir döviz sıkıntısı içine düşmüştür. Bilindiği gibi ithal ikameci modellerde temel hedef yerel olarak üretilen malların iç piyasada satılmasıdır. Bu çerçevede, zaten halkın devrimin bir parçası olarak düşünsel ve ideolojik nedenlerle yerli malı tercih edeceği, bunu yabancı güçlerin sömürsünden ve boyunduruğundan kurtulmanın en önemli zaferi olarak göreceği de kurgulanmıştır. Ayrıca tüketiciler yüksek tarife duvarlarıyla ve gümrük vergileriyle korunan iç piyasa koşulları nedeniyle zaten yerel olarak üretilen bu mallara bir anlamda muhtaçtır da. Devlet hem üretimin hem de dağıtımın sorumluluğunu üzerine almıştır. Bu tam da kendi kendine yeterli bir ekonomi olacaktır. İç piyasaya yönelik bu politika çerçevesinde devlet para kurunu aşırı değerli tutmaktadır. Bu anlamda özellikle devlet işletmeleri için gerekli ana malzeme ucuzlaştırılarak ithal edilebilecektir. (Tür, 2009, s.188).

Krizle karşılaşınca pek çok diğer ülke örneğinde de görüleceği gibi Mısır da dış borç almaya başlamıştır. 1957'den beri Sovyetler Birliği'nden alınan kredilerin genişletilmesini isteyen Mısır bu konuda başarılı olamayınca başka dış kaynaklara yönelmiştir. Tüm bu ekonomik kriz devam ederken 1967 Savaşı'ndaki korkunç yenilgi ülkeyi büyük bir ideolojik krize sokarken, aynı zamanda ekonomik kaynaklarını da son derece olumsuz etkilemiştir. 1967 Savaşı Mısır'ın Sina yarımadasını kaybetmesi dolayısıyla buradan gelen geliri de kaybetmesine, bu arada Süveyş'in geçici olarak trafiğe kapatılıp bu gelirin de kesintiye uğramasına ve turizmin azalmasıyla bu sektörden gelen dövizin kaybolmasına neden olmuştur. Dövizde duyulan ihtiyacın çok yüksek olduğu bir dönemde bu kayıplar önemli olmuştur. (Tür, 2009, s.189).

Devlet Başkanı Mısırın önemli hükümet birimlerini yönetir ve politik elitin çivisidir. 1971 Anayasası Devlet Başkanına çok geniş yetkiler vermektedir. Geniş bir Devlet Başkanlığı bürokrasisi vardır. Devlet Başkanı bu bürokrasiyle devlette daha geniş kontrol sağlayabilmektedir. Devlet Başkanı bürokrasisi; kişisel danışmanlardan, arabuluculardan (Çözüm Bulucu) ve belli denetim fonksiyonuna sahip yardımcılardan

oluşmaktadır. Nasır zamanında Devlet Başkanlığı bürokrasisi; istihbarat bürosu, ekonomik planlama, başkanlığın güvenliği, idari kontrol ve dış ilişkiler bürolarına sahiptir. (Ekici s.91).

3.3. Nasır'ın Karizmatik Liderliğinin Yapıtaşları

Nasır'ın Arap milliyetçiliğinin lideri olması, özellikle İsrail'e karşı kazanılan Süveyş krizi kahramanı olması, Arap birliği arayışlarında Bağlantısızların önderi olması, SSCB'yle yakın ilişkiler kurması onun karizmatik lider olmasının yapıtaşlarını oluşturmaktadır.

3.3.1. Arap Milliyetçiliği

Arap milliyetçi hareketinin düşünsel temelleri ise Selefi Akımı ile başlamıştır. Selefi Akımı ilk olarak Mısır'da kök salmış ve kurucusu İranlı pan-İslamcı aktivist Jamal al-Din al-Afghani (1839-1897) dir. Afgani'nin, Ezher Üniversitesi öğrencilerine yönelik mesajı, yabana hakimiyetinden kurtuluşun tek yolunun İslami reform içinden geçtiği tezi üzerine oturmaktadır. Jenerasyon Müslümanların (al-salaf al-salih, the venerable ancestors) örnek alınması ve bu doğrultuda var olan kurum ve pratiklerin gözden geçirilmesi zorunlu olmuştur. Dolayısıyla, "İslami dayanışma" kavramı üzerine temellenmiş Afgani'nin reformist yaklaşımı, milliyetçi ve ayrılıkçı olmaktan çok, pan-İslami bir içeriğe sahiptir. (Taylor, 1982, s.7).

Bah tepkisi içerikli Abduh'un İslam modernizmi düşüncesi kısa zamanda etkisini göstermiştir. 20. yüzyılın ilk yıllarından itibaren de Müslüman Araplar kendilerine özgü bir Arap milliyetçiliği geliştirmeye başlamışlardır. Abduh'un İslami modernizminin öncülük ettiği bu yeni akımda ana tema, Müslümanların hata içine düşmelerinden kaynaklanan geriliğin İslam'ın temel referanslarına dönülmekle aşılabileceği inancıdır. Gerçek İslam O'nun atalarının İslam'ıdır ve bu atalar Arap'tır. O halde Müslümanların uyanışında Araplar ve Arap kültürü öncü olmalıdır. Bu fikirler, Abduh'un takipçileri tarafından geliştirilmiştir. Gerçi ilkler siyasal otonomiden bahsetmekten kaçındılar, ama sonradan gelenler Arap kültürel liderliğini savundular ve İslami modernizasyonun bu versiyonu Arap milliyetçiliğinin en erken sembolleri olarak benimsenmiştir. (Dawn, 1991, ss.7-8).

Muhammed Abduh'un fikirleri, Kahire'de El Menar Dergisi'ni çıkaran ve yazdığı Kur'an tefsiri ile adını duyuran Lübnan doğumlu Rashid Rida (1865-1935) tarafından geliştirilmiştir. (Dar El Meşrik, 1976, s.308). R. Rida'nın fikirleri, M. Abduh'da olduğu gibi, İslami yeniden dirilişin Arap öncülüğü ile olacağı ana teması üzerine oturmaktadır. (Taylor, 1988, s.35). Ayrıca, Rida'ya göre, İslam'ın temel kuralları içinden milliyetçiliği dışlayacak bir sonuca ulaşılamazdı. Modern zamanların ideolojisi olarak milliyetçilik, bir ülkenin insanlarını birlik halinde vatan savunmasına ve bağımsızlık mücadelesine yöneltmektedir ki, İslam'ın da Kutsal Savaş'tan amaçladığı budur. Buna ek olarak, İslam kurallarının himayesi altında bulunan gayrimüslimlerin de millet kavramı dışında değerlendirilmesi mümkün değildir. (Rida, 1962, s.76).

3.3.2. Bağlantısızlar Hareketi

Bağlantısızlar tabirinin isim babası Hindistan Başbakanı Nehru olmuştur. Soğuk savaş döneminde Doğu-Batı blokları arasında üçüncü bir kuvvet kurularak iki blok arasında dengeyi korumak amacı oluşturulmuştur. Yugoslavya Devlet Başkanı Mareşal Tito'nun da içerisinde bulunduğu Bağlantısızlar Hareketi, Nasır'a büyük bloklara bağlı olmamak ya da tarafsızlık politikalarının sağladığı çıkarlar konusunda fikirler vermiştir. Hindistan lideri Nehru ve Çin Halk Cumhuriyeti Başbakanı Çu En Lai ile birlikte bağlantısızlar hareketi altında toplanılarak harekâtın önderi olmuştur.

Nasır aynı zamanda soğuk savaş döneminde Bağlantısızlar Hareketi'nin lideriydi. Bağlantısızlar Hareketi hem komünizme hem kapitalizme karşıydı ayrıca bu hareket nükleer silahları olanlarla görüşmemek, siyasi ilişkiye girmemek kararı da almıştır. (Genç, 2004, s.78, s.34).

Mısır' da iktidarı ele geçiren Genç Subaylar farklı siyasi görüşlere sahip olmakla birlikte temelde hepsi Mısır milliyetçisi ve İngiltere karşıtıdır. Bir anlamda Mısır'ın ekonomik ve siyasal bağımsızlığını korumak isteyen farklı kesimlerin bir araya geldiği bir yapı sergilemişlerdir. Albay Nasır siyasal partileri serbest bırakmanın ötesinde dönemin en önemli muhalefet grubunu oluşturan Müslüman Kardeşlere de Devrim Komite Konseyi'nde yer almaya davet etmiştir. Ancak, kısa bir süre sonra Monarşinin ortadan kaldırılmasından sonra Albay Nasır liderliğinde Mısır bir yandan

Bağlantısızlar hareketinin kurucuları arasında yer alırken diğer yandan da Mısır milliyetçiliği temelinde bölgesel bir güç olmak için tüm Ortadoğu olaylarında taraf olmaya başlamıştır. (Ayhan, 2011, s. 9).

Nasır elindeki bu fırsatı iyi değerlendirmiş ve bu süreç içerisinde Mısır ve İngiltere arasında imzalanan bir anlaşma ile Kanal bölgesinde bulunan İngiltere'nin Mısır topraklarından çıkmasını sağlamıştır.

Lider olarak benimsenmesini sağlayan önemli adımlardan biri de Fransız askerlerinin Cezayir'e uyguladığı sömürgeci sistemin sonunu getirmek için başarılı girişimleri olmuştur. Cezayir'in Fransızlara karşı verdiği kurtuluş savaşının destekçisi olması Arap Milliyetçiliği doğrultusunda hem Cezayir halkının gönlünde taht kurmuş hem de diğer Arap halkının gözünde itibarını arttırmıştır.

3.3.2.1. Bandung Konferansı

Ortadoğu'da yeterli nüfuz alanına sahip olmayan SSCB 1953'de Stalin'in ölümünden sonra politikalarında konsept değişikliğine giderek Arap devletlerindeki etkisiz ve küçük partilere yardım etme yerine Batı karşıtı ve halk desteğini kazanmış, ulusal liderleri destekleme yoluna gitmiştir. Nasır sahip olduğu özellikler bakımından SSCB için son derece uygun ve potansiyel sahibi lider olarak öne çıkmıştır. (Mansfield, 1967, ss.129-130). İsrail'e ve Batı dünyasına diklenmesi sayesinde bir Arap kahramanı haline gelen Abdül Nasır, Bandung Konferansı'na (1955) katılarak Yugoslavya devlet başkanı Josip Tito ve Hindistan başbakanı Jawaharlal Nehru ile birlikte Batı ve Doğu bloklarına alternatif üçüncü dünyacı Bağlantısızlar Hareketi'nin önderleri arasında yer almıştır.

Nasır, sadece Araplar arasında lider olmakla kalmamış, Afrikalı devrimci örgütlere destek vererek Afrika bağımsızlık mücadelesi açısından da büyük bir lider haline gelmiştir. Ayrıca "Nasır'ın çekiciliği Sovyetlerle ve ABD ile ittifak kurmayı reddeden, bunun yerine ittifaklar dışı bir konumu tercih eden bir dünya liderleri hareketiyle daha da artmıştır." Nasır, Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesi, Asvan Barajı'nın kurulması gibi Batıya kafa tuttuğu ve Sosyalist Bloğu destekler görüldüğü dönemlerde bile, Arap komünistleriyle işbirliğini reddetmiştir. Yine, Suriye ile

birleşmek için Nasır'ın öne sürdüğü koşul, komünist partilerin kapatılması olmuştur. Arap Ulusal Solu, Batıyı tümünden reddetmiş, ordu-millet birlikteliğine dayanan ayrı bir mücadele pratiği içinde, kendine has bir sosyalizm geliştirmiştir.(www.ileri2000.org, 2012).

Nasır dış politikada elde ettiği başarılar ile Arap halkının savunucusu, koruyucusu görevini üstlenirken aynı zamanda bu başarılar ile kendi ülkesi Mısır için de girişimlerin temelini oluşturmaktadır. Bu dönem içerisinde Nil havzası üzerinde baraj yaptırmayı planlamış fakat gerekli sermayeyi bulamadığı için ABD'den finansman talebinde bulunmuştu. İngiltere ve ABD'nin buna yanaşmaması Nasır'ın Sovyet Rusya'ya karşı sıcak ilişkiler geliştirmesi için bir zemin hazırlamış, emperyalist güçlere karşı arkasında destek olabilecek bir güç elde etme fırsatı bulmuştur.

3.3.3. Cemal Nasır ve Bağdat Paktı

ABD ve İngiltere'den uzaklaşan Nasır bu dönemde SSCB'den silah alma girişimlerinde bulunmuştur. En öncelikli nedeni İsrail olarak görebiliriz. Kaynaklarda silahlanmanın bir sebebi olarak da iç politikada biraz daha güç kazanma çabası içerisinde olduğu belirtilmektedir. Darbe ile başa geçen Nasır darbe oluşumundan beklenmeyecek olumlu gelişmeleri ülkesi için kat etmiş olsa da güçlü bir ordu gereksinimini de sağlamayı amaçlamaktadır.

Arap-İsrail savaşında aldığı yenilgi İsrail'in kurulmasına neden olduğu gibi ikinci bir savaşta yenilmesi onun liderlik vasıflarını bitireceğini önceden öngörmüş olan Nasır bu düşünceleri doğrultusunda modern silahlanma çalışmalarını hızla devam ettirmektedir.

20 Eylül 1955'te Varşova'da Çekoslovakya ile Mısır arasında imzalanan ve kapsamı 200 milyon doları bulan silah anlaşması, 150 Mig-15 ve Mig-17 tipi savaş uçağı, 70 Ilyushin II-28 tipi bombardıman uçağı, 200 tank, 600 civarında top, 20 torpido botu, iki destroyer, iki denizaltı ve çok sayıda küçük silah ve mühimmatı kapsamaktaydı. Örneğin Rami Ginat, anlaşmayla Sovyetler'in Mısır'a 100-120 Mig 15 savaş uçağı, 30-60 Ilyushin II-28 bombardıman uçağı, eğitim uçakları, 200 tank, hafif ve orta dereceli toplar ve mühimmat transfer edeceğini; ayrıca Polonya ile Sovyetler'in

Mısır'a iki Skory sınıfı destroyer, iki T-43 sınıfı mayın tarama gemisi ve üç tane de denizaltı vereceğini belirterek paketin 140 milyon dolar civarında olduğunu iddia etmektedir. Michael B. Oren ise silah paketinin kapsamını, 600 top, 500 zırhlı araç, 150 Mig 15 ve 17 savaş uçağı, 70 İlyushin II-28 bombardıman uçağı, 20 hücumbot, iki destroyer, iki denizaltı, küçük silahlar ve mühimmat şeklinde belirtmektedir. (Eren, 2003, s.87). MotiGolani ise silah anlaşması bağlamında 100-150 Mig 15 ve 17 savaş uçağı, 50 İlyushin II-28 bombardıman uçağı, 70 İlyushin 14 tipi nakliye uçağı, anti-uçak silahları, bir miktar eğitim ve haberleşme uçağı, 230 T-34 tankı, 200 zırhlı personel taşıyıcısı, çeşitli çaplarda 600 top, çok sayıda destroyer, denizaltı ve hücumbot satıldığını belirtmektedir. (Pirinççi, 2010, s.389).

1955 Yılında Bağdat paktının kurulması ve Müslümanlar arasında bir birlik oluşması Nasır'ı harekete geçirmiş ve Suriye, Suudi Arabistan ile bir askeri pakt oluşturmasına neden oldu. 1955 Mart ayında bu devletlerde anlaşma imzalandıktan sonra 1956 yılında da Suudi Arabistan ve Yemen ile de savunma anlaşması imzalamıştır.

Gelişmelerin sonucunda Ortadoğu'da Bağdat Paktı'na karşı mukabil bir blok ortaya çıkmıştır. Her iki bloğun dışında kalan Lübnan ve Ürdün'de göz önünde tutulunca Bağdat Paktı Ortadoğu'da ve özellikle Arap kuşağında birleştirici bir rol oynamak isterken kuşağı üç parçaya ayırmıştır. Bu parçalanmadan ve parçalar arası rekabetten SSCB faydalanmış, böylece Bağdat Paktı'nın bir sonucu olarak da SSCB Ortadoğu'ya adım atmıştır. Halbuki bu Pakt SSCB tehdidine karşı bir savunma bloğu teşkil etmek için kurulmuştu; fakat tamamen aksi tesirlere neden olmuştur. Mısır, Bağdat Paktı'na karşı mukabil bir blok kurmakla da yetinmeyip sözde İsrail'in muhtemel bir saldırısına karşı kendini kuvvetli bulundurmak için 1955 sonlarından itibaren SSCB ve peyklere ile silah alış verişine girişmiştir. (Armaoğlu, 2005, s.528). Bu dönem içerisinde Nasır'ın desteklediği Abdülkasım isimli Yarbey Irakta darbe yaparak krallık rejimini düşürmüştür.

1959 Nasır'ın Arap dünyasında Arap milliyetçiliğinin kahramanı konumuna gelmesinde Bağdat Paktı istemeyerek önemli bir etken olmuştur. Arap ülkelerinin bölünmesi, SSCB'nin Ortadoğu'ya sızmasını kolaylaştırmış böylece Nasır Ortadoğu'da

Batı emperyalizmine karşı çıkabilecek tek önder durumuna gelmiştir. (Sander, 1989, s.301).

3.3.4. 1956 Süveyş Kanalı' nın Millileştirilmesi ve Süveyş Krizi

Süveyş Kanalı bir Fransız şirketi tarafından yapılmış ve 17 Kasım 1869'da deniz trafiğine açılmıştır. İşletmesini de Fransız şirketinin yapmış olduğu kanalın diğer ortağı Mısır Devletidir. Ekonomik sıkıntıya giren Mısır Hükümeti hisselerini İngiltere'ye satınca Fransızların Kanal'daki ortağı İngilizler olmuştur. İngiltere'nin 1882'de Mısır'ı işgali Kanal'daki konumunu daha da güçlendirmiştir. (Armaoğlu, 2005, s.492)

1888 Yılında ise Süveyş kanalı savaş ve ticaret gemilerine açık hale gelecek yine de Osmanlı denetiminde kalacak şeklinde bir karar alınmıştır. Akdeniz'i Kızıldeniz'ine bağlayan bu kanal önemi sebebiyle İngiltere'nin Ortadoğu'dan çekilmesi gündeme gelince İngiltere burayı gözden çıkaramamış, 1951 yılında BM'nin İsrail'e bu kanalı açması da Nasır'ın buraya önem vermesinin bir sebebidir. Ayrıca bu körfezin önemi gelişen sanayi ve teknoloji ile petrolün değer kazanması ve buradan Birleşik Arap emirliği Fransa gibi birçok Avrupa devletinin petrol yolu olmasıdır.

Nasır'ın Batılı güçlerle karşı karşıya gelmesinin en önemli sebeplerinden biri de millileştirme politikasıdır. 1956 Süveyş Kanalı millileştirmesi de en başlıca meseleydi. Süveyş Kanalı her zaman stratejik öneme sahip olmuştur. Ancak esas önemi 1947'e kadar İngiltere'nin Hindistan'a giden yolunu korumaktan geçerken, günümüzde başta petrol olmak üzere uluslararası gemi taşımacılığı ve ticaret açısından Avrupa ve Asya arasındaki trafiğin yükünü taşımaktadır. Bir "Choke Point" (kritik tıkanıklık olabileceği nokta) olarak görülmektedir. (Diriöz, 2012, s.85).

26 Temmuz'da da İskenderiye'de bulunana Kral Faruk'u tahtından feragata zorlayarak ülkeden çıkardılar. Süveyş konusundaki anlaşma 19 Ekim 1954'te imzalandı. Buna göre 1936 antlaşması sona eriyordu ve İngiliz kuvvetleri 20 ay içinde Mısır topraklarından "tamamen" çekileceklerdi. Ancak bu antlaşma fazla uzun sürmemiş Bağdat Paktı ile beraber başlayan gelişmeler Süveyş konusunda yeni bir patlamaya sebep olmuştur. (Armaoğlu, 1994, s.496). Sovyet ile yakın ilişkilere girmesine zemin

hazırlayan İngiltere ve ABD Nasır'ın silah yardımını komünizm ideolojisine destek olduğu gerekçesiyle reddetmeye devam etmiş, Sovyet Rusya'ya yakınlaşmasına biraz daha imiştir. Nasır'ın Arap ülkeleri üzerindeki olumlu etkisi de aynı zamanda bu emperyal güçleri rahatsız etmiştir. Çünkü Cezayir'in bağımsızlık savaşını desteklediği gibi çevre coğrafyada bulunan ve emperyalizm altında yaşayan Arap ülkelerinin de kurtuluşlarına bir yeşil ışık yakması bu devletler üzerinde hegomanya kurmaya çalışan Fransa, İngiltere ve ABD'nin hoşuna gitmemiştir.

Aynı şekilde Birleşik Arap emirliğinin de İsrail karşıtı militanlara destek sağladığı için yardımda bulunmadığı da söylenebilir. Bu sebeplerle Nasır Rusya aracılığı ile Çekoslovakya'dan yardım almıştır. Aynı zaman içerisinde ülke ekonomisinin kalkınması için de uğraşan Nasır bir yandan da Asvan Barajı'nın yapımını devam ettirmek istemiştir. İstenen yardımı tam anlamıyla alamayan Nasır mantıklı bir karar vererek Süveyş Kanalı'nı millileştirmiştir. Tabi bu durum çıkarları olan kimsenin hoşuna gitmemiştir. Nasır bu gücü kendinde bulmuş, SSCB'ye de güvenmiştir. Bu millileştirme politikası ile verdiği doğru karar ülkesinin kendinden sonraki yıllara yaptığı en büyük yatırım ve ileri görüşlülüğünün bir ispatıdır. Atılılar bu yeni gelişmeden çok endişe etmekle beraber, tutumları farklı olmuştur. En büyük tepki İngiltere'den gelmiş ve İngiltere Nasır'a karşı bir takım tedbirler alınmasını istemiştir.

Karşılıklı gelişen tepki hareketlerinin bir sonraki adımı İngiltere ve Fransa tarafından uygulanan ticaret boykotu olmuştur. Karşılaşmış olduğu olumsuz durumları Doğu ile Batı arasında kurduğu ve son derece ustalıkla oynadığı denge oyunu ile aşmaya çalışan Nasır, Mısır'ın ticari ortak olarak SSCB ve Doğu Avrupa ülkelerine yakınlaşmasını sağlayarak geniş kapsamlı karşılıklı yardım ve ticaret anlaşmasına imza atmıştır. Bu ülkeler Mısır'ın ihtiyaç duyduğu silahları, Asvan Barajı için gerekli kredi ve desteği ve sanayileşme programının gereksinim duyduğu maddi ve uzmanlık ihtiyacını karşılamaya başlamışlardır. Bu ilişkiler neticesinde Ortadoğu'da dengeleri değiştiren yeni bir süreç başlamış ve Batılı devletlerin şaşkın bakışları altında SSCB bölgeye girmeye başlamıştır. (Rüstemoğlu, 2008, s. 36).

Nasır, Arap toplumuna vermiş olduğu mesajlarda Batı'nın samimiyetine olan inancının kalmadığını işaret ederek, Çekoslovakya aracılığı ile SSCB'den almış olduğu

silahları, mısır, pirinç gibi Mısır mallarıyla ödemek üzere aldıklarını ifade etmiştir. Silahların Demirperde ülkesinden temin edilmesinin Mısır'a komünizm getirmeyeceğinin altını çizerek;

“Ben Rusları tanırım, Mısır'ı İngiliz boyunduruğundan kurtarıp Rus boyunduruğuna vurmak için kurtarmadım. Rusya'ya değil ülkeme hizmet ediyorum.” diyerek mevcut kaygıları yok etmeye yönelik gayretlerde bulunmuştur. (Conte, 2002, s.345).

Nasır'ın kanalı millileştirmesi karşısında, İsrail, Fransa ve İngiltere'nin bu ülkeye askeri müdahalede bulunmasından kaynaklanmıştır. 1956 Süveyş Krizi, Eisenhower başkanlığında ABD'nin, Soğuk Savaşın ortasında olunmasına karşın Fransa'yı, İsrail'i ve İngiltere'yi ciddi şekilde uyarıp onlara karşı bir tutum sergilemiştir. İsrail'de Ben-Gurion hükümeti 1957'de Sina'dan geri çekilme karşılığında İsrail'in sınır güvenliğini arttırmak amacıyla Sinan'ın bazı bölgelerinin silahsızlandırılmış olması gibi bazı garantiler talep etmiştir. (Mearsheimer ve Walt, 2008, ss.24-25). Bu İsrail'in Mısır ile ilerde Camp David'de yürüteceği müzakerelerdeki “Barış'a karşılık Toprak iadesi” prensibinin ilk örneği sayılır. Süveyş krizinden sonraki İsrail ile olan Altı Gün Savaşı (1967) ve Yom Kippur Savaşlarında (1973) da İsrail yeniden Sina yarım adasını hedef alıp Kanal üzerinde de baskı kurmaya çalışmıştır.(Diriöz, 2012, s.85).

Süveyş Krizi sırasında İngiltere, Fransa ve İsrail kuvvetleri Mısır'a saldırmıştır. Bu saldırı Haziran 1956'da Nasır'ın Süveyş Kanalı'nı millileştirdiğini açıklamasının ardından gelmiştir. Mısır, savaş sonrasında ülkede var olan ve özel sektörün temelini oluşturan tüm İngiliz ve Fransız şirketlerini millileştirmiştir. Savaş sonrasında eline geçen pek çok banka, şirket ve malla birlikte Mısır devleti kendini bu kaynakların idare edilmesi sorumluluğuyla da karşı karşıya bulmuştur. 1957-1960 arası dönem için Başkan Cemal Abdül Nasır 'kontrollü kapitalist ekonomi' kavramını kullanmaya başlamışsa da ve devletin ekonomiye müdahalesi giderek artmıştır ve bu durum bazı yazarlar tarafından Mısır ekonomisinin 'sosyalist' bir yola girdiği şeklinde yorumlanmıştır. Özellikle bu dönemde ülkede özel sektöre karşıtlık güçlenmeye başlamıştır. (Tür, 2009, s.187).

Bu davranışla Avrupa'nın petrol yolu artık Nasır'ın denetimi altına girmiş ve özellikle Fransa ve İngiltere için çok kârlı olan Kanal Şirketi elden çıkmıştır. Üstelik eğer Asvan barajı bu gelirle yapılacak ise Kanaldan geçiş ücreti de artacak demektir. (Sander, 1989, s.238).

Nasır'ın tepkilere yol açan millileştirme kararı üzerine 29 Temmuz'da Londra'da bir araya gelen ABD, İngiltere ve Fransa yetkilileri, 2 Ağustos'ta yayınladıkları bildiri de Süveyş sorununu görüşmek üzere 16 Ağustos'ta yayınladıkları bildiri de konferans toplanmasına karar verdiklerini açıkladılar. Süveyş kanalından geçişi düzenleyen 1888 tarihli İstanbul sözleşmesine taraf olanlarla Kanaldan en fazla yararlanan ülkelerin çağrıldığı konferans, 16 Ağustosta Londra'da 22 ülkenin katılımıyla çalışmalarına başlamıştır. (Körükçüoğlu, 1972, s.82).

Bütün bu gelişmeler ne kadar Nasır adına olumsuz gibi görünse de aslında onun karizmatik liderlik vasfını perçinlemiştir. ABD, İngiltere'ye İsrail'e aldığı gibi güçlü bir tavır içerisinde olması Nasır'ın Arap Milliyetçiliği konusunda bütün Arap ülkelerinin güvenini kazanmasını sağlamış ve bir lider vasfı kazandırmıştır. Nasır hayranlığı bu gelişmelerde sonra Arap ülkelerinde gittikçe artmış, Nasır yanlısı politika izleyen partilerin kurulduğu bile gözlenmiştir. Kaybedilen Sina Yarımadasına karşı Nasır Arap ülkeleri için parlayan bir yıldız haline gelmiştir.

Nasır'ın Süveyş Krizinden başarıyla çıkmasının ardından Araplar aradıkları lideri bulmuşlardır. (Turan, 2003, ss.332-333). Süveyş kanalını millileştirmesi Nasır'ın Arap dünyasındaki imajını parlatmış kahraman lider pozisyonunu güçlendirmiştir.

Süveyş Savaşı'yla Mısır üzerindeki İngiliz ve Fransız etkisini ortadan kaldırmayı başaran Nasır döneminde Arabî Paşa da tarih kitaplarında ulusal bir halk kahramanı ve Mısır devriminin öncüsü rolünü Nasır'dan sonra alan ikinci bir lider olarak yerini almıştır. Nasır döneminde Mısır'ın hem SSCB hem de Batı'dan bağımsız politikalar geliştirme çabası kısa sürede Kahire'nin dönemin en önemli politik aktörleri arasında yer almasına yol açmıştır. (Ayhan, 2011, s.9).

Süveyş Krizinin en önemli sonucu Avrupa Devletlerinin yaptırım uygulayamamasıdır. Bu onların zayıf olduğunun bir göstergesi olarak açığa çıkmıştır.

Fakat bunda etken olarak SSCB'nin tepki vermeleri halinde nükleer silah kullanma tehdidinde bulunması da bir faktördür. ABD ise bu savaştan sonra Arap ülkelerinin SSCB'ye yaklaşmasından çekinmiştir.

3.3.5. Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin Kuruluşu

İlk teklif Suriyelilerden gelmiş birleşme konusunda bir takım çekinceleri olan Nasır 5 yıllık bir geçiş dönemi önererek teklifi pek de ciddiye almamıştır. Birleşme yönündeki yoğun baskılara karşı koyamayacağını anlayınca merkezi bir yönetim altında tam bir birleşme olması gerektiğini bunun içinde tüm siyasi partilerin yasaklanmasını şart koşar. Yapılan müzakerelerden sonra yıllar süren hayaller gerçekleşerek iki Arap ülkesi kilit noktalara Mısırlıların getirilmesiyle Birleşik Arap Cumhuriyeti adı altında birleşirler.

3.4. Nasır'ın Karizmatik Liderliğini ve Meşruiyetini Kaybetmesi

Arap Birliği projesinin çökmesi ve İkinci Arap-İsrail savaşında yenilgisi Nasır'ın karizmatik liderliğini yitirmesine neden olmuştur. Bunun sonucunda ise Arap dünyasında olduğu gibi Mısır'daki egemenliğinin meşruiyet kaynağını da yitirmiştir.

3.4.1. Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin Dağılışı

Birleşik Arap Cumhuriyetinin kurulmasının ardından Suriye tarafında birleşmenin şekli konusunda huzursuzluklar günden güne artmıştır. Suriyeli bir grup subay yönetime el koyarak Suriye'yi Birleşik Arap Cumhuriyeti'nden geri çekmiştir. 1963'te bu sefer Irak'ın ve Yemen'in katılımıyla ikinci bir Birleşik Arap Cumhuriyeti tecrübesi yaşanmıştır. (Turan, 2003, s.332).

Bu birlikteliğin de akıbeti ilk deneyim gibi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Nasır buna rağmen Arap Birliği'ne yönelik girişimleri desteklemeye devam etmiştir. Örneğin Yemen'de iktidarı ele geçiren Cumhuriyetçilere askeri yardımda bulunmaya devam eder. Bir türlü bitmeyen karışıklıklar sonucunda Yemen'deki Mısır'lı asker sayısı 50 bini bulmuştur. Nasır 1965'te Suudi Arabistan'la meseleyi çözüme bağlamak istese de Mısır birlikleri ancak "Altı Gün" hezimetinden sonra geri çekilebilmiştir. (Turan, 2003, s.333).

3.4.2. İkinci Arap-İsrail Savaşı

1948 – 1949 Arap - İsrail Savaşı İsrail'in bir "kuruluş" savaşı idi. 1956 Süveyş savaşı ise, Mısır ile Batıyı karşı karşıya getiren savaş olmuş ve İsrail bir bakıma "yardımcı" veya "yan kuvvet" rolünü oynamıştı. 1967 Arap - İsrail Savaşı ise İsrail ile bütün Arap dünyasını karşı karşıya getiren ve neticeleri bakımından da Ortadoğu'da etkilerini günümüze kadar devam ettirecek yeni bir dönem açmıştır. (Armaoğlu, 1989, s.199).

1948 Arap-İsrail savaşını Araplar istemiştir. 1956 Arap-İsrail savaşı ise, İngiltere, Fransa ve İsrail'in Mısır'a saldırıları dolayısıyla meydana gelmiştir. Lakin 1967 Arap-İsrail savaşı ise, İsrail değil, Araplar istediği için çıkmıştır. Arapların 1967 savaşının çıkmasını istemelerinde ve savaşı kışkırtmalarında üç mühim sebep rol oynamış görünmektedir; Başkan Nasır'ın gerek 1948, gerek 1956 savaşının ve her iki savaşta yenilginin intikamını almaya kararlı olması. Bu, Nasır için bir prestij meselesi idi. Eğer İsrail'i yenecek olursa, intikamını gerçekleştirmekle kalmayacak, aynı zamanda kazandığı prestijle bütün Orta Doğu'da Mısır'a büyük bir üstünlük sağlamış olacaktı ki, bunun siyasi neticeler de çok geniş olabilirdi. İkincisi, 1956'dan beri Sovyet Rusya Mısır ve Suriye'yi o kadar silahlandırmıştı ki, İsrail ile yapılacak bir savaşın neticesinden sadece Mısır ve Suriye değil, Sovyetler dahi gayet emin görünüyorlardı. Bu sebeple, 1967 Arap-İsrail savaşını Sovyetlerin de tahrik ettiklerini söylemek mümkündür. Üçüncüsü ise, bu sırada Amerika'nın Vietnam bataklığına saplanmış olması ve dolayısıyla İsrail'in arasında yer alamayacağı düşüncesidir. (www.etarih.org, 2012).

Esas nedeni her ne olursa olsun, Atlı Gün Savaşı Mısır hava kuvvetleri ve ordusu açısından ağır kayıpların yaşandığı bir hadise olup, Sina'nın da Camp David Anlaşmasına kadar İsrail işgali altında kalmasına sebep olmuştur. (Diriöz, 2012, s.86).

1956 Süveyş savaşından 1967 Arap - İsrail Savaşına kadar 11 yıllık bir dönem uzanır. Bu 11 yıllık dönem içine, hem genel milletlerarası politikanın, hem Ortadoğu politikasının ve hem de Arap dünyasının pek çok gelişmeleri sığmıştır. Milletlerarası politikanın 11 yıllık döneminin yapısı iki unsura dayanır. Dönemin birinci yarısı Doğu –

Batı çatışmalarının yoğun olduğu ve bu çatışmaların bilhassa Ortadoğu üzerinde yoğunlaştığı yılları kapsar. Dönemin ikinci yarısı ise bir yumuşama sürecinin Doğu ile Batı blokları arasındaki münasebetlere hakim olmaya başladığı bir safhadır. Bu dönem de iki hadise mevcut olup, bunlardan bir 1962 Küba krizi diğeri ise Çin Halk Cumhuriyetinin Sovyet Rusya'dan kapsamına sebep olan Moskova Pekin çatışmasıdır. (Armaoğlu, 2005, s.199).

Sovyet Rusya ise, Ortadoğu meselesinde, 1956 Süveyş Savaşının kendisine kazandırdığı siyasi ve diplomatik avantajları kaybetmemek için Arap – İsrail çatışmalarında ağırlığı aktif bir şekilde Arapların ve bilhassa Mısır'ın tarafına kaymaktan ve Ortadoğu'da Batı ile tam bir rekabet içine girmekten çekinmemiştir. (Armaoğlu, 2005, s.200).

Uluslararası kamuoyunda da Nasır'ın Batılı emperyalist güçlere karşı duruşu da Bağlantısızlar hareketi açısından önemli bir sembol olarak görülmüştür. 1961'de Belgrad'da Tito, Nasır ve Nehru, Bağlantısızlık Hareketi'ni kurmuştur. Soğuk Savaş'ta Bağlantısızlar hareketine öncülük etmiş liderlerden biri olarak Nasır, Asvan Barajı gibi dev projelerle ülkesinin modernizasyonunu Batılı güçlerden bağımsız şekilde gerçekleştirmek istemiştir. Bu çerçevede milli kaynaklara sahip çıkılması ve ülke için kritik öneme haiz Süveyş Kanalı gibi yatırımların millileştirilmesi Nasır için önemliydi. 1967'de İsrail'e karşı Altı Gün Savaşı, Nasır için ciddi bir hayal kırıklığı ile sonuçlanmıştır İsrail'in 1967 yılında Mısır'dan Sina yarım adasını işgal ettiği Altı Gün Savaşı'nın bir "önleyici savaş" olduğu görüşü yaygındı. Son yıllarda, aslında savaşın İsrail'in işine geldiğini savunan yeni tarihçiler, yaygın görüşlerin yeniden sorgulanmasına neden olmuştur. (Mearsheimer ve Walt, 2008, s.84-86).

İslami sosyal hareketlerin yükselmesinde, Mısır'ın İsrail'e karşı 1967 ve 1973 savaşlarını kaybetmesinin önemli bir yeri vardır. Nasır sosyalizminin ve batı değerlerinin yenilgisini tadan Mısır toplumu üçüncü alternatif yol olarak İslam'ı görmüştür. Çünkü sosyalizm, Nasır döneminde, Amerikan liberalizmi Sedat ve Mübarek dönemlerinde uygulanmış, toplumsal sorunları çözmek yerine içinden çıkılmaz bir hal olmasına neden olmuştur. İslam henüz denenmemiştir. Batıcılığa ve sosyalizme karşı olduğunu söyleyen İslamcılarının hep engellenmek istenmesi toplumun

bu yeni sosyal hareketlere yönelmesini sağlamıştır. Ayrıca Sedat döneminde Nasır sosyalizminin etkisini sona erdirmek için Mısır yönetimi İslami hareketlerle gönülsüz işbirliğine girmiş, bu ortaklıktan en karlı çıkanlar başta Cemaat-i İslami gibi selefi İslami hareketler olmuştur. (Baker, 2003, s.12).

Mısır devlet başkanı Nasır'ın ve Suriye, Lübnan ve Irak Baas partilerinin büyük pan-Arap ulusal hareketlerinde temsil edilen dünyevi (laik) milliyetçilik, İslam dünyasına Batı'dan yapılan son önemli düşünce ithali oldu. Mısır'ın İsrail karşısındaki 1967'deki moral bozucu yenilgisiyle birlikte, dünyevi bir pan-Arap birliği planı da iflas etti. 1978/79 İran Devrimi ile gündeme gelen İslamcı bağnazlığın yeniden doğuşu, "geleneksel değerler "in modern dünyada varlığını korumayı başardığı anlamına gelmiyordu; bu yozlaşmış ve hiçbir sınır tanımayan değer yargıları son yüz yıl içinde kökten tasfiye olmuştur. Bağnazlığın (fundamentalizm) yeniden doğuşunun anlamı daha çok, görünürde çok uzak bir geçmişten kaynaklanan daha eski ve saf bir değerler dizisinin nostaljik bir şekilde yeniden kabul edilmesidir. Bunlar, ne yakın geçmişin gözden düşmüş "geleneksel değerler ne de Ortadoğu'ya çok yetersiz bir şekilde aktarılmış batılı değerlerdir. Bu açıdan İslamcı bağnazlığın da, daha çok en modern ülkelerde kök salmış olması hiç de şaşırtıcı değildir; çünkü Batılı değerlerin alınması özellikle bu ülkelerin geleneksel kültürleri açısından tehdit edici bir nitelik taşımıştır. İslamcı yeniden' doğuşun gücü ancak, İslam toplumunun onurunun; ne geleneksel toplum sistemini koruyabilmiş, ne de Batı'nın tekniğini ve-değerlerini özümseyebilmiş olan İslam toplumlarının onurunun ne kadar derinden zedelendiği bilinirse anlaşılabilir. (Fukuyama, 1999, s.43).

Eski prestijinden çok uzak geldiği görevinde 3 yıl sonra hastalanarak yaşamını yitirmiştir. Ortadoğu'da tartışılmaz bir gerçektir ki, Başkan Nasır 28 Eylül 1970'te öldüğünde sadece Arap dünyası değil Bağlantısızlar Topluluğu için de bir liderdir. Şüphesiz fikirleri ve faaliyetleri Ortadoğu'nun her devleti için aynı şekilde kabul görmüş değildir. Ortadoğu'da ülkesine rakip olarak gördüğü Türkiye bu devletlerin başında gelmektedir. Son yıllarda ilişkilerinde yumuşama görülen Türkiye bölge politikalarında Nasır faktörünü kabul etmek zorunda kalmıştır. Türkiye kendisinin Ortadoğu politikasını manipüle ederken hesaplarında daima bir Nasır faktörüne yer

vermiştir. Türkiye Nasır'ın ölümünün manasını değerlendirerek resmi dairelerde bayraklar yarıya indirilmiş, cenaze töreninin yapıldığı gün Türkiye'de yas günü ilan edilerek olaya gereken önem verilmiştir. (Armaoğlu, 2000, s.196).

3.5. Günümüz Tarihinde Mısır'daki Gelişmeler

Nasır sonrası dönemde Enver Sedat iktidara geçmiş ve 1970'lerin sonuna kadar Nasır dönemi gibi olmazsa da bağımsız bir dış politikaya izlemeye çalışmıştır. Ancak İsrail'in 1967'den beri Sina üzerindeki işgali ve savaş bütçesi Mısır'ın Amerikan politikalarına yaklaşmasını da beraberinde getirmiştir. Nitekim 1973 Savaşı sonrası dönemde Mısır'ın ABD ve İsrail ile dost bir ülke haline gelmesi için yürütülen çabalar en sonunda neticelenmiş ve Mısır İsrail ile kapsamlı bir barış anlaşması imzalamıştır. Her ne kadar bu anlaşma Enver Sedat'ın öldürülmesine yol açmışsa da Sedat'tan sonra iktidarı devralan Hüsnü Mübarek Mısır'ı ABD ve İsrail yörüngesinden çıkartmamaya büyük bir çaba harcamıştır. İsrail'den sonra en önemli Amerikan desteğini alan ikinci ülke konumunda olan Mısır'ın Hüsnü Mübarek ile birlikte siyasal ve ekonomik özgürlüğünü kaybetmenin de ötesinde hem iç hem de dış politikada Amerikan ve İsrail politikalarına öncelik vermesi başta Mısırlı milliyetçiler olmak üzere Mısır'daki birçok kesimin tepkisini çekmektedir. (Orsam, 2011, s.10).

Mısır'da Hüsnü Mübarek yönetimi artan tepkiler üzerine 2005 seçimlerinde bir takım düzenlemek yapma ihtiyacı hissetmiş ve bu konuda bazı adımlar atmıştır. Nitekim dönemin koşullarına uygun olarak Hüsnü Mübarek de, Anayasanın 189. maddesinin kendisine tanıdığı yetkiye istinaden Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin gizli oy yöntemi ve çok adaylı şekilde yapılması yönünde yasa değişikliği teklifi sunmuştur. 2005 Şubatında Anayasanın 76. maddesinin değiştirilmesiyle çok adaylı seçim süreci de başlamıştır.

Bununla birlikte 7 Eylül 2005'de yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerine Mübarek'in dışında 9 aday katıldı. 9 Eylülde açıklanan seçim sonuçlarına göre Mübarek oy kullanan seçmenlerin %88.7'sinin oylarını alarak yeniden altı yıllığına Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Mübarek, tek aday olarak girdiği 1999 seçiminde ise oyların yaklaşık %93'ünü olarak seçilmiştir. Yalnızca alınan oylar değil seçim sürecinde

yapılan uygulamalar da Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ileri sürüldüğü gibi demokratik olmadığını da göstermektedir. Seçimlere gölge düşüren olaylardan biri Mısır'da seçim komisyonunun, mahkeme kararına rağmen, bağımsız grupların, cumhurbaşkanlığı seçimlerinde gözlemci bulundurmasına izin vermemesi olmuştur. Üyeleri yönetim tarafından atanan seçim komisyonu, daha önce de yerel veya yabancı sivil toplum örgütlerinin seçim merkezlerine gözlemci göndermesini yasaklamıştır. Seçimlerden önce bir açıklama yapan Seçim Komisyonu Başkanı Usame Atteviye, seçim merkezlerinde sadece denetçiler, adaylar ya da temsilcilerinin bulunmasına izin verileceğini açıklamıştır. (BBC Haber, 2005).

Yaklaşık 30 yıldır otoriter bir yönetim altında yaşayan insanların korku eşliğini aşarak kitlesel katılımlarla sokaklara dökülmesini organize olmayan, lidersiz ve örgütsüz kalabalıklar olarak değerlendirmek yetersiz bir tespit olur. Sokak gösterilerinin arkasında en azından amaçta birleşmiş bir örgütlü kesimin olduğu ileri sürülebilir. Bu bağlamda halk eylemlerinin arkasında yer alan bazı bireylerin iktidar çemberinin içinde yer aldığı öngörülebilir. Özellikle askeri ve sivil bürokrasinin değişim taleplerini görmek gerekir. Ancak halı hazırda değişimin nasıl olacağını netleşmemesi bu yöndeki varsayımları bir süre daha dile getirilmesini zorlaştırmaktadır. Her ne kadar El Baradei'nin, Müslüman Kardeşlerin, Ayman Nur'un veya Wafd Partisinin sokağı yönlendirme çabası varsa da sonuçta değişimin son aşamada Mübarek'in çekilmeye razı olması veya ülkeyi terk etmesi sonrasında gerçekleştirilecek serbest seçimlerle gerçekleştirilmesi olasılığı daha ağır basmaktadır. Böyle bir olasılıkta değişimden birincil derecede etkilenecek olan iç dinamiklerin ve bölgesel ile küresel aktörlerin sürece müdahale etmesi kuvvetle muhtemeldir. (Orsam, 2011, s.11).

Diğer yandan Hüsnü Mübarek karşıtı kitlesel gösterilerin yaşandığı Mısır'da halkın rejim karşıtı gösterilere destek vermesinin arkasında ekonomik, siyasal ve toplumsal talep ve sorunlar olduğunu ifade etmek gerekir. Ekonomik sorunların başında yaklaşık 85 milyon kişinin yaşadığı Mısır'da nüfusun yaklaşık yarısının gündelik 2 dolar civarında bir gelir ile hayatlarını sürdürmek zorunda kalması ciddi bir toplumsal sorun oluşturmaktadır.

Mısırlıların gelecek beklentilerinin tükenmesine yol açacak düzeylerde yaşanmaktadır. 85 milyonluk Mısır'da nüfusun üçte ikisi 30 yaş altıdır. Oldukça genç bir nüfusa sahip olmasına karşın 10 işsizden 9'unu 30 yaş altı bireyler oluşturmaktadır. Okul sonrası iki yıllık dönemde iş bulan erkeklerin oranı %50 iken bu oran bayanlarda %10'a düşmektedir. Bu durum doğrudan ülkedeki aile birliğine de olumsuz yansımış ve 30 yaş altı bayanlarda evlenme oranı %47 iken bu oran erkeklerde %60'a çıkmıştır. (Achy, 2010) Sokak gösterilerinin arkasında oldukları ileri sürülen aktivist hareketlerin önemli bir kısmını gençler oluşturmaktadır. Resmi rakamlara göre ülkede 15-64 yaş arası işsizlik oranı yaklaşık %25 olarak gösterilmesine karşın uluslararası indekslere bakıldığında bu yaş grubu içindeki işsizlik oranı %50 civarında olduğu görülmektedir. İstihdam edilenlerin yaklaşık %3'ü ise günde 1.25 doların altında bir gelir elde etmektedir. Çalışan kesim içerisindeki hiçbir güvenceye sahip olmayanların oranı ise yaklaşık %25'dir. Ülkede yaklaşık 25 milyon internet kullanıcısı olması dikkat çekicidir. 2008 yılında yaklaşık 17 milyon kişi Mısır indekslerine göre yoksulluk sınırının altında bir gelirle yaşamını sürdürmek zorunda kalmıştır. (www.hdrstats.undp.org, 2012).

Diğer yandan dış politikanın yürütülmesinde de Mısır halkı ile rejim arasında ciddi bakış açıları farklılığı bulunmaktaydı. Halk Filistin sorunu başta olmak üzere bölgesel gelişmeler karşısında daha hassas ve rejimden farklı olarak daha pro aktif bir tutum içerisindeydi. Özellikle 2008 sonu 2009 başında İsrail'in Gazze saldırılarına Mısır yönetiminin verdiği destek Filistin konusunda Mısır halkının yönetime olan tepkisini en üst seviyeye çıkartmıştır. Birçok bölgede Mübarek karşıtı gösteriler yaşanmıştı. İskenderiye ve Kahire ağırlıklı olarak Müslüman Kardeşlerin organize ettiği eylemlere katılan binlerce kişinin attığı sloganların başında "Mübarek, Mübarek. Sen bizimle misin yoksa bize karşımızda mı?" Şeklinde olmuştur. Mübarek'in Hamas karşıtı tutumu ve Refah sınır kapısını kapalı tutma politikasını sürdürmesi üzerine bazı Arap liderleri Mübarek'i devirmeleri yönünde Mısır halkını teşvik etmiştir. (www.almanar.com, 2012).

Aynı durum daha önceleri Filistin seçimlerinden hemen sonra Hamas'a karşı uygulanan yaptırımlara Mısır yönetiminin de destek vermesiyle yaşanmıştır. Söz

konusu tepkinin üst düzey bürokratlardan askeri bürokrasiye kadar geniş bir kesimde var olduğunu görmek mümkündür. Bu kapsamda Mısır'daki eylemlerin ülkenin içerisinde sürüklendiği ekonomik ve sosyal durumun aynı sıra Hüsnü Mübarek döneminde izlenen Filistin politikasının ülkede yarattığı tepkide bulunmaktadır. Mübarek'in karşıtı kitlesel gösterilerin yoğunlaşmasında rol oynayan en önemli olay hiç kuşkusuz Hüsnü Mübarek'in iktidarı oğluna devretme isteği ve bu yöndeki girişimleri gelmektedir. Devlet kontrolünde Al Ahram Araştırma Merkezi'nin Politik ve Stratejik Araştırmalar Masası Direktörü Abdül M. Said bu durumu "Mısır için bir kabus" senaryosu olarak değerlendirmekten çekinmemiştir. (Williams, 2009, s.18).

30 yıldır ülkeyi olağanüstü hal yasaları ile yöneten Hüsnü Mübarek kendisine karşı bir darbenin yolunu kapatmak için de hem polis ve istihbarat gücüne ağırlık vermiş hem de Anayasa'da belirtilmesine rağmen 2011 Ocağına kadar bir Cumhurbaşkanı yardımcısı atamamıştır. Devlet Başkanlığı yardımcılığının boş bırakılmasının arkasında yatan en önemli nedenin bu mevkiye getirilecek kişinin iktidarı ele geçirme olasılığı veya Cemal Mübarek'in son aşamada bu koltuğa getirilme amacından kaynaklandığı ileri sürülmektedir. Nitekim Mısır Anayasasına Devlet Başkanına bir şey olduğunda onun yerine Başkanlık Devlet Başkanı Yardımcısına geçmektedir. Oldukça stratejik bir öneme sahip olan bu konuma kimsenin atanmaması Mübarek'in en yakın çevresine bile güvenmediği göstermektedir.

Dolayısıyla Hüsnü Mübarek'in iktidarı babadan oğula geçirme hedefi başta Mısır halkı olmak üzere Mısır'ın sivil ve askeri bürokrasisinde yer alan birçok kesimin ciddi tepkisine yol açmıştır. 82 yaşına gelmesine rağmen Hüsnü Mübarek'in iktidarı elinde tutma istediği ve barışçıl dönüşüme karşı çıkması bir yandan Mısırlıların değişim için sokağa dökülmesinde önemli bir rol oynarken diğer yandan da bazı bölgesel ve küresel aktörlerin değişimi desteklemesinde de önemli bir kırılma anını oluşturmaktadır.

Günümüzde yaşanan Arap baharı, İskenderiye Kilisesindeki bombalanma ile ölen Hıristiyanlar ile Mısır lideri Hüsnü Mübarek'in düşmesi için atılan sloganlar, işsiz olduğu için aç kalan üniversite mezunu bir gencin kendisini yakmasıyla büyümüş ve olaylar bütün Mısır'ı sarmıştır. Süveyş, Tunus, Kahire'de birçok eylemcinin ölümü ve

bastırılması için yapılan kanlı durdurma işlemleri bütün dünyanın gözünün buraya yönelmesine neden olmuştur.

Ocak 2011 sonlarına doğru daha da artan olay ile halk artık iyice eylemlerini şiddetlendirmiş, bir türlü meşru görmeyi başaramadığı Mübarek rejimini devirmek için ölmeyi göze almaya başlamıştı. Güvenlik güçlerinin girişimleri sonucu oluşan ölümleri engellemek için dışarı çıkma yasağı uygulanmış fakat işe yaramamıştır. Meşru görülmeyen yönetimini hala devam ettirmekte ısrarcı olan Hüsnü Mübarek bütün girişimlere rağmen istifa etmemiş, bir sonraki seçim sürecine kadar iktidarını sürdüreceğini belirtmiştir. Tarihe baktığımızda Özgürlük Savaşını haklı yere veren bir ülke yoktur ki bunu başarmış olmasın. Mısır'da halk Mübareği devirmeyi başarmıştır.

Mısır'da devlet başkanları seçimi olmuş, Müslüman Kardeşler başa geçmiştir. Askeri güçler bir karar çıkararak seçilen kişinin haklarını sınırlamıştır. Bu durumda haliyle istikrarsızlık yaratmaktadır. Bugün Mısır'da yaşanan meşruiyet sorununun nasıl giderileceği, nasıl bir yol izleneceği belirsizdir.

4.SONUÇ

Mısır lideri Nasır'ın Mısır'ın milli yönlerini Amerika ile hiçe sayan Kral Faruk yönetimini darbe ile devirerek başa geçmesi Mısır için parlak bir tarihin başlangıcı olmuştur. 1952 yılında Nasır tarafından gerçekleştirilmiş olan darbe, bir devrim niteliği taşıyarak, Mısır'ın ulusal bağımsızlık mücadelesinde bir dönüm noktası olmuştur. Arap Milliyetçiliğinden güç alarak iç ve dış politikada dik duruşu ve güçlü kişiliği sayesinde Nasır, İngiltere, ABD Fransa gibi ülkelerin önünde Mısır'ı savunmayı başarmıştır.

1950'li yıllara kadar Mısır'da burjuvazi iktidarın arkasında durmuştur. İngiltere ise Mısır'a adını attığı tarihten beri etkisini ve elini bu topraklardan çekmemiştir. Dönem kralı I.Faud mevcut anayasayı kaldırıp İngiltere'nin müdahil olmasını engelleyebilecek güçte bir anayasa hazırlamak, İngiltere'yi artık saf dışı etmek istiyordu, fakat ne kendisi ne de ondan sonrakiler bunu başaramamıştır. Ta ki Nasır'a kadar. Tabi ki Nasır'a bu zemini hazırlayan bazı gelişmeler olmuştur. Öncelikle İngiltere'nin müdahalesini istemeyenler İslamcı Müslüman Kardeşler adı altında örgütlenmiş ve halka bir destek sağlayan bir güç oluşmuştur. Fakat bu grup şiddet içeren eylemler yapmanın ötesine geçememiştir. Halkın ve bu grubun etkisi arttıkça yönetimin meşruiyeti azalmaya başlamıştır. İsrail'in kurulması ile İslamcı kuvvetlerin tepkisi artmaya başlamıştır. Bu gelişmeler karizmatik bir liderin oluşacağı ortamı sağlamaktadır.

Nasır başa geçtiğinde 1954 yılında Mısır ve İngiltere arasında imzalanan bir anlaşma ile Kanal bölgesinde bulunan İngiliz askerlerinin Mısır'dan çekilmesini sağlamıştır. Diğer yandan Cezayir'de sömürgeci Fransızlara karşı başlatılan kurtuluş savaşında başarılılar elde ederek Arap halkının desteğini almıştır.

Nasır'ın Süveyş Kanalını millileştirme politikası, burada çıkarları olan İngiltere, Fransa ve İsrail tarafından hoş karşılanmasa da diğer ülkeler bunu meşru görmüştür. Kapatılan kanal sayesinde geçiş gelirleri tamamen Mısır'a ait olmuştur. Ülke için Nasır büyük bir gelir kapısı ve milli duygularla yaptığı bu proje ile bir toprak

egemenliği elde etmiştir. İngiliz ve Fransız mallarına ve bankalarına el konulmuş ve bunların millileştirilmesi halk açısından büyük bir mutluluk uyandırmıştır.

Nasır prestijine önem veren bir kişiliğe sahip olması ve Mısır'da büyük değişiklikler yaşatması ile Mısır'ın kurucusu olarak adlandırılmıştır. Milliyetçi yapısına rağmen Arap Sosyalist Birliğini kurması, Sovyetler Birliği ile yakın ilişkilere girmesi, Süveyş Kanalı'nı millileştirmesi Mısır halkının gözünde büyümesi ve lider sıfatına yükselmesinde büyük bir etken olmuştur. 1962 Yılında kurduğu Arap Sosyalist Birliği ile BM güçlerinin bu topraklardan çıkmasını sağlamıştır. Adım adım Mısır'da millileştirme politikası izleyen Nasır Tiran suyolunu İsrail gemilerine kapatmış ve İsrail karşıtı yürüteceği dış politikayı belirlemiştir. Cezayir'in bağımsızlık mücadelesi, İngiltere'nin Aden ssnden çıkarılması, Ürdün'de, Filistin'de yaşanan savaşları engellemeye çalışıp bunu başarması, ilk anayasanın hazırlanıp Cumhuriyet'in ilan edilmesi, İsrail'e karşı sert ve net bir tutum takınılması Nasır ile birlikte Mısır'ı da saygın bir konuma oturtmuştur. Bütün bunlar Nasır'ın karizmatik liderliğinin yapıtaşlarını oluşturmaktadır.

Ancak Nasır'ın İkinci Arap-İsrail Savaşlarında kötü bir yenilgiyle savaştan çıkması Arap lkeleri'nin gözünde birden düşmesine neden olmuştur. Bunun sonucunda Nasır, karizmasını ve meşruluğunu kaybetmiştir.

Nasır iktidarında Mısır'ın kat ettiği önemli gelişmeler, atılımlar, kadın haklarında kazanımlar birden gözle görülmez hale gelmiş ve Nasır büyük bir haksızlığa uğramıştır. Nasır'a çok yakın olanların bile hakkında yazdığı olumsuz kitaplar yayınlanmış ve muhalif tarafların bir odağı haline gelmiştir. Aradan geçen zaman sürecinde Nasır'ın i ve dış politikası sürekli tartışılmıştır. Sovyet yanlısı olması, ikinci Arap Savaşını kaybetmesi ve Süveyş'in millileştirilmesi hakkında olumlu ve olumsuz görüşler dile getirilmiştir.

Nasır sonrası dönemde yaşanan yolsuzluklar, anti demokratik yönetim anlayışı, muhalefet hareketlerini sindirme, gelir adaletsizliği, rüşvet, işkence ve hukuksuzluk ile Mısır yıllar sonra yeni bir dönüm noktasına girmiştir.

2011 yılında Arap baharı ile başlayan isyanların etken olduğu ülkelerden biri olan Mısır'da Mübarek karşıtları, Tunus eylemleri, Irak'ın daha önce Saddam'a karşı olan tepkileri, Libya'da Kaddafi'nin devrilmesi ile Nasır gibi bir lider arayışı söylemleri her ne kadar eleştirilse de Nasır'ın bir dönemde ciddi anlamda meşru görüldüğünün bir göstergesi olmuştur.

Bu tez Nasır'ın liderliğinin bölgedeki önemini göstermiştir. Bugüne baktığımızda bölgede Nasır gibi bir lidere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu liderlik arayışında Tayyip Erdoğan ve Hasan Nasrullah öne çıkan isimlerdendir.

AKP iktidarının Arap ve Müslüman ülkelere karşı yakın politikalar izlemesi, Recep Tayyip Erdoğan'ın Nasır ile çok özdeşleştirilen Davos Zirvesinde 'One Minute' çıkışı, İran'ı destekler görüntüleri Arap ülkelerinde ki halkın sempatisini kazanmasına neden olmuştur.

Ortadoğu bölgesinde yaşanan lider arayışları içerisinde öne çıkan bir diğer isim ise Hizbullah Genel Sekreteri Hasan Nasrullah'tır. 19 Mart 2011 tarihinde Arap halklarının özgürlük için başlattığı başkaldırlara destek vermek için düzenlenen programda yaptığı konuşmada "Bahreyn'deki Al Halife yönetimiyle Mısır'daki Mübarek ve Libya'da ki Kaddafi yönetimleri arasında fark yoktur" ifadelerini kullanmıştır. Bu söylemi Nasrullah'ın, Arap halklarının desteğini almasını sağlamıştır. Bu tez kapsamında, Arap halklarının sempatisini ve desteğini kazanan bu isimlerin bölgede yeni bir Nasır tipi lider modeli olarak ortaya çıkıp çıkmayacağının kavramsal çerçevesi sunulmuştur. Bu bakımdan, bu isimlerin Arap dünyasında Nasır'ın rolünü ne derece oynayabileceği sorusu daha sonraki araştırmalara bırakılmıştır.

KAYNAKÇA

- ABU-LUGHOD, L. (1998), *Remaking Women: Feminism and Modernity in the Middle East*. Princeton University Press: Princeton, NJ.
- AKAL, C. (1991), *Yasa ve Kılıç*, Afa Yayınları, İstanbul.
- AKBAY, M. (1961), *Umumî Amme Hukuku*, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- ALESKEROV, A. (2007), *Eski Sosyalist Ülkelerde Siyasi Rejim Değişmeleri*, Doktora Tezi, Ankara.
- ARATO, A. (1994), "Constitution and Continuity in the East European Transitions", *Constitutionalism and Politics* içinde, Irena Grudzinska Gross, (der.), Slovak Committee of the European Cultural Foundation, Bratislava.
- ARDIGO, A. (1987), "The Moral Question and Legitimation", *Current Sociology*, V:5-2, Sum.
- ARMAOĞLU, F. (2005), *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, (c. I-II. 1914-1995), Alkım Yay. İstanbul.
- ARMAOĞLU, F. (2000), "Arap Milliyetçiliğinin Gelişmesi Sırasında Türk-Arap İlişkileri (1945-1970)", *İki Tarafın Bakış Açısından Türk-Arap Münasebetleri (Bölüm 5)*, İslam Tarih Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi Yay, İstanbul.
- ARMAOĞLU, F. (1989), *Filistin Meselesi ve Arap – İsrail Savaşları*, Ankara.
- ARON, R. (1990), *Democracy and Totalitarianism*, Ann Arbor: Ann Arbor Paperback, 1990.
- ARSLAN, N. (2005), *Türkiye’de Kamu Yönetimi Sorunları Üzerine İncelemeler*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- AYHAN, V. (2011), *Mısır Devriminin Ayak Sesleri: Bir Devrin Sonu Mu?* Rapor No: 27, Şubat 2011
- BAHAR, H. İ.(2009), *Sosyoloji*, Usak Yayınları, Ankara.
- BAKER, R. W. (2003), *Islam without Fear: Egypt and the New Islamist*. Cambridge, Massachusetts & London: Harvard University Press, 2003.

- BANCHOFF, T., Mitchell P. SMITH (1999) “*Conceptualizing Legitimacy in a Contested Polity*”, Mitchell Smith (ed.), Legitimacy and the European Union, Florence, USA: Routledge, 1999.
- BEER, M. (1997), *Sosyalizmin ve Sosyal Mücadelelerin Tarihi*, (Çev. Üstün, Galip) May Yayınları, İstanbul.
- BEETHAM, D. (1991), *The Legitimation of Power*, Macmillan, Londra.
- BIRCH, A. H. (1993) *The Concepts and Theories of Modern Democracy*, Routledge, Londra.
- CALVIN, J. (1969), *Hristiyan Dininin Öğretisi'nden Seçme Parçalar*, Çeviren: Şahin Alpay, Yeni çağ, Ankara.
- CALVOCORESSİ, P. (1996), *World Politics Since 1945*, Longman Publishing, 7th ed. New York.
- CARLYLE, T. (1976), *Kahramanlar*, Çev: Behzat Tanç, Kutluğ Yayınları, İstanbul.
- CIPRIANI, R. (1987), “ The Sociology of Legitimation”, *Current Sociology*, V:5-2, Sum.
- CLEVELAND W. L.(2004), *Modern Ortadoğu Tarihi*, Agora kitaplığı, İstanbul.
- COHEN, R. (1988), “*Introduction*”, *State Formation and Political Legitimacy*, Edited by: Ronald COHEN-Judith D. TOLAND, Transaction Books, New Brunswick (USA)-Oxford (UK).
- CONGER, J. , N. KANUNGO (1994)."Charismatic Leadership In Organizations: Perceived Behavioral Attributes and Their Measurement", *Journal of Organizational Behavior*
- CONNOLLY, W. (1985), *Legitimacy and the State*, New York University Press, New York.
- CONTE, A. (2002), *Diktatörler Yüzyılı*, Çev. Ergun Göze, Boğaziçi Yay., İstanbul.
- ÇETİN, H. (2002), “*Totaliterizm: İdeolojik Kökenleri ve Toplumsal İnşa Araçları*”, C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, Mayıs 2002, Cilt : 26 No: 1.
- ÇETİN, H. (2003), *Demokratik Meşruiyet Versus Karizmatik Meşruiyet* C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi Mayıs 2003 Cilt : 27 No:1.
- DAR EL MEŞRIK (1976), *El Muncid El Luge*, Beyrut.
- DAWN, E. (1991), '*The Origins of Arab Nationalism*,' Khauri, R. / Anderson, L. /Musuh, Simon, R. (eds.), *The Origins of Arab Nationalism* , New York: Columbie University.

- DEVELLİOĞLU, F. (2005), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat: Eski ve Yeni Harflerle*, Aydın Kitapevi, 22. Baskı, Ankara.
- DİRİÖZ, A. (2012), *Mübarek Öncesi Mısır: Jeopolitik Konum, İç ve Dış Politika* Ortadoğu Analiz Dergisi Ocak 2012 - Cilt: 4 - Sayı: 37.
- DOĞAN, M. (1994), "The Pendulum Between Theory and Substance-Testing the Concepts of Legitimacy and Trust," *Comparing Nations, Concepts, Strategies, Substance* içinde, Mattei Doğan ve Ali Kazancıgil (der.) Blackwell, Oxford.
- DONALD, C. M. (1967), *Growth and Structural Change in the Egyptian Economy*, Homewood: R.D.Irwin, 1967
- DURSUN, D. (2002), *Siyaset Bilimi*, Beta Yayınları, İstanbul.
- EKİCİ, B. *Mısır Arap Cumhuriyeti Yönetimi*
- EREN, Veysel Kamu Yönetiminde Yeni Meşruluk Biçimi Olarak Müşteri Odaklı Yönetim, Ankara üniversitesi SBF Dergisi. 58-1
- ERYILMAZ, B. (1994), *Kamu Yönetimi*, Üniversite Kitapevi, İzmir.
- FERRAROTTI, F. (1987), "Legitimation, Representation and Power", *Current Sociology*, V:5-2.
- FİŞEK, K. (1979), *Yönetim*, Sevinç Matbaası, Ankara.
- FRIEDRICH, J. (1961), *Siyasi Liderlik ve Karizmatik İktidar Meselesi*, Çeviren: Kıratlı M. Journal Politics, Newyork.
- FRIEDRICH, C., Z. BRZEZINSKI, (1964), *Totaliter Diktatörlük ve Otokrasi*, Çeviren: Oğuz Onaran, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, Ankara.
- FUKUYAMA, F.(1999), *Tarihin Sonu Ve Son İnsan*, Simavi Yay., Çeviren: Zülfü Dicleli.
- GENÇ, N. (2004), *Amerikan Köpekleri*, Cadde Yayınları, 6.Basım, İstanbul.
- GÖNENÇ, L.(2001), *Meşruiyet Kavramı Ve Anayasaların Meşruiyeti Problemi*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi,
- GÖZE, A. (1968), *Korporatif Devlet*, İÜHF Yayınları, İstanbul.
- GÜLMEZ, M. (1975), "Weber ve İdeal Tip Bürokrasi Anlayışı", *AİD*; C.8, S.1, Mart, 1975.
- HAMMOND, P. Y. (1972), 'An Introductory Perspective on the Middle East,' Hammond, Paul Y. , Alexander, Sidney S. (eds.), *Political Dynamics in Ute Middle East* , New York: American Elsevier.

- HEGEL, G.W.F. (1991), *Tarihte Akıl*, Çeviren: Önay Sözer, Ara Yayınları, İstanbul.
- HEYWOOD, A. (2006), *Siyasi İdeolojiler*, Çeviren: Komisyon, Adres Yayınları Ankara.
- HITLER, A. (2005), *Kavgam*, Çeviren: Yağmur Reyhani, Akvarium yayın evi, İstanbul.
- IKRAM, K. (2006), *The Egyptian Economy 1952-2000 – Performance Policies and Issues*, *Routledge Studies in Middle Eastern Economies*, Oxon, Routledge.
- KAPANİ, M. (2003), *Politika Bilimine Giriş*, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- KAPANİ, M. (1999), *Politika Bilimine Giriş*, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- KIREL, Ç. (2000), *Liderlik Davranış Biçimleri Konusuna Yeni Bir Yaklaşım: Karizmatik Liderlikten Dönüşümsel Liderliğe*, Sosyal Bilimler Dergisi, 2000-2001
- KÖRÜKÇÜOĞLU, Ö. E. (1972), *Türkiye'nin Arap Ortadoğu'suna Karşı Politikası*, Ankara.
- LANE, D. (1985), *State and Politics in the USSR*, Oxford.
- LİNZ, J. J. (1984), *Totaliter ve Otoriter Rejimler*, Çeviren: Ergun Özbudun, Siyasi İlimler Türk Derneği Yay., Ankara.
- MACHIAVELLI, N. (1994), *Prens*, Çeviren: Nazım Gönenç, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- MAHMOUD, A. (1976), *Developmenr, Incpme Distribution and Social Change in Rural Egypt, 1952-70: A Study in the Political Economy of Agrarian Development*, Cambridge University Press, Cambridge.
- MANSFIELD, P. (1967), *Mısır İhtilali ve Nasır*, Çeviren: Ergün Tuncalı, Kitapçılık Ticaret Yay. İstanbul.
- MEARSHEİMER, J. J. , S. WALT, (2008) M. “*The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy*” Penguin Books : London England.
- MERQUIOR, J. G., ROUSSEAU ve WEBER, (1980), *Two Studies in the Theory of Legitimacy*, London: Routledge.
- MUTLUSU F. (2001), *Yönetmel Yapıların Oluşumunu Ve Niteliğini Belirleyen Etkenler*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt 3, Sayı:3.
- ORSAM, (2011), *Mısır Devriminin Ayak Sesleri: Bir Devrin Sonu Mu?* Rapor 27, Ankara.

- ÖZKOÇ, (2009), *Savaş Ve Barış: Doksanlı Yıllarda Filistin-İsrail Sorumu*, A.Ü. S.B.F. Dergisi, C. 64, S. 3, Ankara.
- PARKİN, F. (1982), *Max Weber*, Ellis Horwood Limited, Tavistock Publications, Londra ve New York.
- PARLA, T. (1986), *Demokrasi, Anayasalar, Partiler ve Türkiye'nin Siyasal Rejimi Üzerine Yazılar*, Onur Yayınları, İstanbul.
- PARSONS, T. (1964), *The Social System*, The Free Press : New York.
- PIRİNÇÇİ F. (2010), *Ortadoğu'da Silahlanmayı İlk Kontrol Girişimi: Üçlü Deklarasyon*, Ortadoğu Özel Sayısı / Middle East Special Issue 2010.
- PİTKİN, H. F. (1972), *Wittgenstein and Justice*, University of California Press, Berkeley, Los Angeles.
- RIDA, R. (1962), 'Isinı and the Nauonaidea,' Ham, Syivia G. (ed.), Arab Nauonalism Berkeley and Los Angeles, 75. n
- ROUSSEAU, J. J. (1965), *Toplum Sözleşmesi*, Çeviren: Vedat Günyol, Siyasal Düşünceler Tarihi, Cilt II, Çan Yayınları, İstanbul.
- RÜSTEMOĞLU, R. K. (2008), *1949-1981 Yılları Arasında Suriye Ve Mısır'da Vuku Bulan Hükümet Darbeleri Ve Bunların Türkiye'deki Yankıları*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- SANDER, O. (1989), *Siyasi Tarih* (1. Dünya Savaşı Sonundan 1980'e Kadar), İmge Yay., Ankara.
- SCHAAR, J. H. (1989), *Legitimacy in the Modern State*, Transaction Publishers, Oxford.
- SCHAAR, J. H. (1870) "Reflections of Authority," New American Review 8, 1970
- SENNETT, R. (1992), *Otorite*, Ayrıntı Yayınevi, İstanbul.
- SINCLAIR, J. (1965), "Legitimate", Collins Cobuild English Dictionary, Harper Collins Pub., London.
- TAYLOR, A. R. (1988), *The Islamie Quesuon in Middle East Poliucs*, Boulder and London.
- TIĞLI, İ. (2011), *Mısır'da Sosyal Hareketler Kifaye Hareketi ve Müslüman Kardeşler*, Dünya Bülteni Araştırma Masası, Şubat 2011.
- TRIMBERGER, E. (2003), *Tepeden İnmecei Devrimler*, Çeviren: Fatih Uslu, Gelenek Yay., İstanbul.

- TUNCAY, M. (1986), *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi*, Seçilmiş Yazılar, Cilt II. Teori Yayınları.
- TURAN, Ö. (2003), *Medeniyetlerin Çatıştığı Ortadoğu*, Yenişafak Yay., İstanbul.
- TÜR, Ö. (2009), *Mısır'da Ekonomik Kalkınma Çabaları*, İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi No:41, Ekim 2009.
- TÜRKÖNE, M. (2003), *Siyaset*, Lotus Yayınları, Ankara.
- UNGER, R. M. (1976), *Law in Modern Society: Toward a Criticism of Social Theory*, The Free Press: New York.
- USAK, (2011), *Tarih Makas Değiştirirken Kuzey Afrika Ve Ortadoğu'da Değişim Arzusu* Rapor No: 11-02 Nisan 2011.
- UYSAI, A. (2011), *Ortadoğu'da Türkiye Algısı: Mısır Örneği*, SDE Rapor Mart 2011, Ankara.
- WEBER, M. (1962), *Basic Concept of Sociology*, Çeviren: H. P. Secher, Citadel Press: New York.
- WEBER, M. (1993), *Sosyoloji Yazıları*, Çeviren: Taha Parla, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- WEBER, M. (1961) "The Types of Authority," *Theories of Society* içinde, Talcott Parsons, Edward Shils, Kaspar D.Naegele, and Jesse R. Pitts, (der.), The Free Press: New York.
- WILLIAMS, D. (2009), "Gaza crisis threatens outlook for Mubarak", The New York Times News, February 7, 2009.
- YILMAZ, A. (2000) *Modern Demokrasi: Gelişimi ve Sorunları*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- ZAALUK, M. (1989), *Power, Class and the New Capital in Egypt – The Rise of the New Bourgeoisie*, Zed Books: London,

İNTERNET SİTELERİ

Al Manar News, “Mr. Mubarak, Tear Down That Wall”, Lebanon,
<http://www.almanar.com.lb/newssite/ArticlePrintPage.aspx?id=68644>(Erişim 2012)

BBC Haber, “Mısır’da Gözlemcilere İzin Yok”, 05 Eylül 2005,
http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2005/09/050905_egypt_monitors.shtml(Erişim 2012)

<http://misir.ihh.org.tr/tarih/krallik.html>(Erişim 2012)

<http://e-tarih.org/soguksavas/?sayfa=837564.825622.240.326430.919737.php>(Erişim 2012)

<http://www.ileri2000.org/24/arslan24.html>(Erişim 2012)

International Human Development Indicators, “Country Report: Egypt”,
<http://hdrstats.undp.org/en/countries/profiles/EGY.html>(Erişim 2012)

Lahcen Achy, “Concerns of Egyptian Youth: A Forgotten Majority”, December 20, 2010, Carnegie Endowment for International Peace, <http://carnegie-mec.org/publications/?fa=42160>(Erişim 2012)